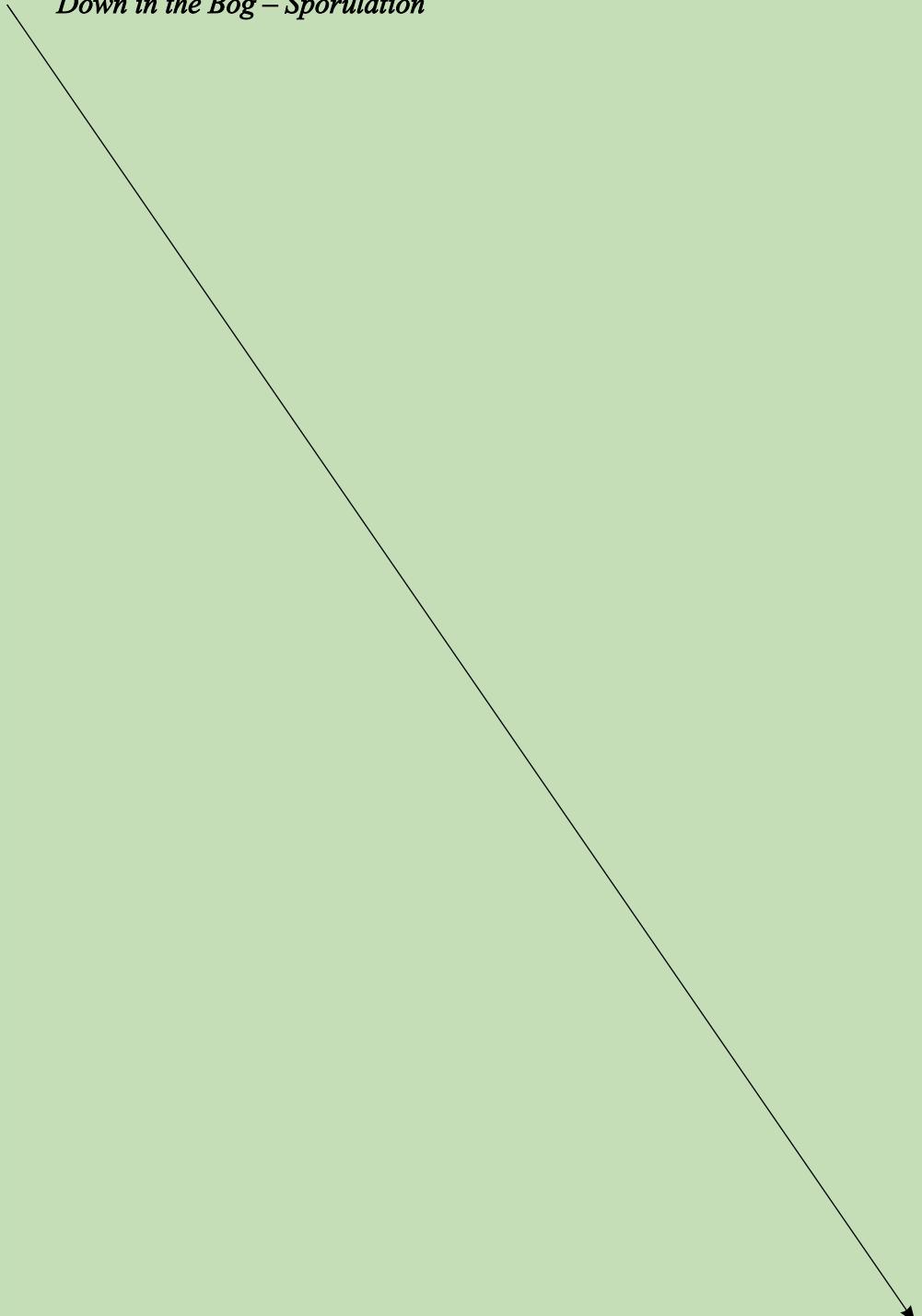

Sügaval soos – eoste teke

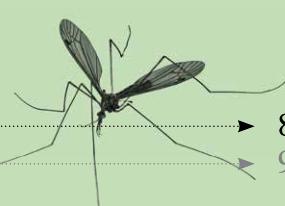
15.06 – 01.09.2024

Down in the Bog – Sporulation

Kunstnikud Artists Brit Pavelson :: Caitlin Franzmann :: Eike Eplik :: Else Lagerspetz :: Ensayos :: Geir Tore Holm :: Hilde Hauan Johnsen :: Ingrid Bjørnaali, Maria Simmons & Fabian Lanzmaier :: Jaan Evart :: Kristina Norman :: Magnus Skei Holmen :: Piret Pungas-Kohv, Eestimaa Looduse Fond (Estonian Fund for Nature) :: Randi Nygård :: Simon Daniel Tegnander Wenzel :: Søssa Jørgensen :: Villu Järmut & Enn Kärmas
Kuraator Curator Karolin Tampere

Karolin Tampere kuraatooriessee „Mõtle sügavalt“	8
Curatorial essay <i>Think Deeply</i> by Karolin Tampere	9
Teoste ja kunstnike tutvustused	37
Introductions of works and artists	43
Publikuprogramm	90
Public programme	92
Tänud	94
Acknowledgements	95

Kaader videoteosest „Jalutuskäik rabas“
Magnus Skei Holmen

Still from a video work *Bogwalk*
Magnus Skei Holmen

*Tiksuv, tuksuv, elav,
tuhisev, tundlik, sensuaalne.¹*

Sügav sukeldumine soodele eriomastesse ökosüsteemidesse on see, mis ühendab kunstnikke, kohti, asjaosalisi ja lugusid katusprojektis „Sügaval soos – möeldes koos turbaaladega“. Sood häägustavad binaarsusi. Nad on vedelad ja tahked, koostööpöhised ökosüsteemid, mis koosnevad mineraalidest, toitainetest, taimedest, bakteritest ja paljust muust. Elav mälu-meedium, kuhu jäavad tuhandeteks aastateks hoiule nähtavad ja nähtamatud lood. Hübriidne arhiiv, mida peetakse portaaliks elavate ja elutute maailmade vahel. Need arhiivid võivad meile rääkida eri ajastute teadaolevatest ja tundmatutest kultuurilugudest, nagu ka kliimaga seotud muutustest.

Nagu turbasamblad, mis levitavad oma eoseid üle kaugete maa- ja veemaastike, kerkib ja kasvab märgalade õppimise ning kinnistamisega seotud kujumuutev võrgustik. Kohalikes teadmistes ja harjumustes juurdunud vahenditega lähtub näitus „Sügaval soos – eoste teke“ teaduspraktikast ja kunstnike loomingust ning võimendab mölemat. Näitus uurib külastatud, nuusutatud ja kuulatud soode teaduslikku, kultuurilist, ajaloolist ja tänapäevast koosseisu.

Sood on mälu.

*Voogamas ja voltumas sügavasse tumeainesse
hoiavad nad meie tulevikku.*

„Sügaval soos – eoste teke“ on projekti „Sügaval soos – möeldes koos turbaaladega“ kolmest peatükist teine. See keskendub soodele ja sellega on seotud mitmeid kavatsusi, inspiratsioone ja paralleeli. Südamerütm selle keskmes järgib niitide põhitoni, milles nomaadlik rahvusvaheline feministlik uurimiskollektiiv *Ensayos* on oma pikaajalise töö käigus soode

¹ See ja järgmised kaldkirjas lõigud on väljavõtted 2022. aasta Veneetsia kokkuleppe dokumendi luuletuse osast. Veneetsia kokkulepe allkirjastati 2. juunil 2022. Kokkulepe väljendab kogu maailma turbaalade hoolekandjate kohustust arendada märgalade ökoloogilist ja kultuurilist majandamist tõhusa kaitse suunas. <https://theveniceagreement.net/>.

*Ticking, tickling, alive,
murmuring, sensitive, sensual.¹*

A deep dive into the specific ecosystems of the peatlands is what bridges the artists, places, contributors and stories in the overall project *Down in the Bog – Thinking with Peatlands*. Peatlands blur binaries. They are liquid and solid, a cooperative ecosystem consisting of minerals, nutrients, plants, bacteria and so much more. A living memory-medium where visible and invisible stories are stored over thousands of years. A hybrid archive considered to be a portal between the worlds of the living and the non-living. These archives can tell us about known and unknown cultural histories throughout different eras, as well as changes relating to climate.

Like Sphagnum mosses spreading their spores across long-distance land- and waterscapes, a shapeshifting web of peatland connections with learnings and groundings will arise and be dispersed. With tools rooted in local knowledge and habits, the exhibition *Down in the Bog – Sporulation*, borrows from and amplifies research practices and artists' work; exploring the scientific, cultural, historical and contemporary composition of these peatlands, which have been visited, smelled and listened to.

Peatlands are memory.

*Flowing and folding into deep dark matter
they hold our future.*

Down in the Bog – Sporulation is the second of three chapters that collectively compose *Down in the Bog – Thinking with Peatlands*. Its focus on peatlands has several intentions, inspirations and parallel connections. At its core, the heart rhythm follows a base tone of threads of which *Ensayos*, a nomadic

¹ This and the following sections in italics are excerpts from the poem part of the Venice Agreement 2022 document. Signed during a historic assembly on June 2, 2022, The Venice Agreement represents a commitment by peatland custodians from around the world to change the trajectory of the ecological and cultural management of these wetland ecosystems towards effective conservation. Download the full agreement here: <https://theveniceagreement.net/>.

säilitamisel Patagoonias ja mujal teinud valmis palju kedruseid ja kudumeid.

„Eoste teke“ jätkab seda tähelepanu võimendamist märgalade suhtes, austades hoole ja rõõmuga sood kui kehastunud teadmiste juhtkaarti ja kompassi. Mäletagem, et meie endagi kehad on veemahutid ja otseselt seotud kõigi eluvormide jaoks oluliste suuremate planetaarsete tsüklitega.

Näitus tunnustab sood kui loomingulist pinnast, kus toimuvad kunsti, keskkonnaküsimuste, inimeste ja muude olendite risttolmlevad kohtumised. Vaadeldes lähemalt ajaloolisi, kultuurilisi ja nüüdisaegseid muutusi meid ümbrissevas keskkonnas Põhja-Norras/Sápmis, Eestis ja valitud paikades mujal, esitleb „Eoste teke“ kunstnikke ja mitmesuguseid teoseid, mis on teadlikud eri kultuurialugudest, multisensorsetest praktikatest, keskkonnateadusest, muusikakultuuridest, kväärorökoogiast ja ökofeminismist. Näituse teostesse on sisse imbinud formaadid, mis ergutavad haistmis-, kuulmis- ja nägemismeeli.

„Sügaval soos – möeldes koos turbaaladega“ on protsess. Koos esimese peatükiga „Talvitumine“, mis teostati Tromsø Kaasaegse Kunsti Keskuses (TKF), on käesolev „Eoste teke“ ja eelseisev sümpoosion projekti kujundamas ja muutmas kihiti nagu turvas, reageerides küsimustele ja teemadele, mis võivad avada ja ühendada meid soode kultuuridega ning nende säilitamis- ja taastamisvajadusega. Näituse teoste kõrval on publikuprogrammi eesmärk avada ja kinnistada kohalisi kohtumi ja õppimist.

MIS ON SOOD?

Sood on esivanemad.

Üks ja jagamatu,

põksuv

nagu süda, mis lõob koos sinu ja minu omaga,

käsnjad märgalad jalge all

joovad taevast

ja hingavad värvide ilu.

Rahvusvaheline Turbaalade Selts on soode ja turba vastutustundlikule majandamisele ning arukale kasutamisele pühendunud

international feminist research practice, has been spinning and weaving through its long-term work on peatland conservation in Patagonia and beyond.

In *Sporulation*, the exhibition continues to amplify this attention towards peatlands by carefully and joyfully respecting the peatland as a guiding map and compass for embodied knowledge. Remember how our own bodies are containers of water and directly related to the larger planetary cycles that are essential to all life forms.

The exhibition acknowledges the peatland as a creative ground for cross-pollinating meetings of art, environmental issues, people and other-than-human. By taking a closer look at historical, cultural and contemporary changes in the environments around us in Sápmi/Northern Norway, Estonia and selected places elsewhere, *Sporulation* presents artists and a variety of works informed by diverse cultural histories, multi sensorial practices, environmental science, music cultures, queer ecology and ecofeminism. Formats that stimulate the senses such as smell, hearing and sight infiltrate the works in the exhibition.

Down in the Bog – Thinking with Peatlands is an ongoing process. With its first chapter *Hibernation*, realised at Tromsø Kunstforening/Romssa Dáiddasiida (TKF), this chapter *Sporulation* and an upcoming symposium, the project is forming and shapeshifting, layer by layer, like the peat, responding to questions and topics that can open up and connect us to peatland cultures and their need for conservation and restoration. Alongside the works in this exhibition, a programme with workshops and walks aims to open up and ground the meetings and learnings with place.

WHAT ARE PEATLANDS?

Peatlands are ancestors.

One and indivisible,

thumping

like a beating heart,

beating with yours, and mine,

the spongy wetlands underfoot

organisatsioon. Soode kohta ütleb selts järgmist: „Sood on maismaa märgalade ökosüsteemid, mille veeküllased tingimused takistavad taimse materjali täielikku lagunemist. Sellest tulenevalt tekib seal orgaanilist ainet rohkem, kui seda laguneb, mille tulemusel turvas kasvabki. Jahedas kliimas koosneb sootaimestik valdavalt turba esmatest ülesehitajatest – turbasammaldest, tarnadest ja põõsastest –, samal ajal kui soojemas kliimas moodustavad suurema osa turba orgaanilisest ainest graminoidid ja puittaimestik.“²

– JA MIKS NAD ON TÄHTSAD?

Sood on joud.

Jah,

süsinkumootorid,

elujõed,

elurikkus.

Kliimamuutuste valguses on soode üks olulisemaid rolle tänapäevastest vaatenurgast nende võime talletada süsihaptegaasi ja vett. Sood on ühed Maa alahinnatuimad ökosüsteemid. Paljudes kohtades on nad tänini alareguleeritud, neid kaevandatakse, kuivendatakse (taasniiutada!) ning muudetakse kahjustunud elupaikadeks hoolimata nende kriitilisest tähtsusest keskkonnale ja bioloogilisele mitmekesisusele tervikuna. Kuivendatud turbaalade arvele langeb praegu kogu maailmas hinnanguliselt 5 protsendi inimtekkelite kasvuhoonegaaside heitkogusest aastas. Euroopa Liidu siht on saada 2050. aastaks esimeseks kliimanutraalseks maailmajaoks. Euroopa rohelises kokkuleppes on õiguslikult siduvad eesmärgid ökosüsteemide, sealhulgas turbaalade taastamiseks kehtinud alates 2022. aastast. Leppe kohaselt peavad liikmesriigid taastama 70 protsendi (2023. aastal muudetud 50 protsendile) oma degraderunud ja pöllumajanduslikult kasutatavatest turbaaladest, kusjuures pool sellest taastamisest tuleb teostada taasniiutamise teel.

Ajalooliselt on märgalasid kuivendatud eelkõige pöllumajanduse laiendamiseks ning infrastruktuuri ja elamute rajamiseks.

*drink from the heavens
and breathe the beauty of colour.*

The International Peatland Society is an organisation dedicated to the responsible management and wise use of peatlands and peat. They give the following description: ‘Peatlands are terrestrial wetland ecosystems in which waterlogged conditions prevent plant material from fully decomposing. Consequently, the production of organic matter exceeds its decomposition, resulting in a net accumulation of peat. In cool climates, peatland vegetation is mostly made up of Sphagnum mosses, sedges and shrubs and are the primary builder of peat, whereas in warmer climates graminoids and woody vegetation provide most of the organic matter.’²

– AND WHY ARE THEY IMPORTANT?

Peatlands are power.

Yes,

carbon engines,

rivers of life,

biodiversity.

Kuivendamine sillutas teed turba kaevandamisele, millega tegeldakse tänini aktiivselt ka Eestis. Sellega on Eesti üks vähesaid Euroopa riike, mis ikka veel turvast kui mittejätkusuutlikku ressurssi kaevandab ja eksordib. Soode taastamine on Eesti kliimakava jaoks võtmetäh-tsusega, sest lihtne fakt on see, et hektarite ulatuses avatud turbakaevandused paiskavad õhku tohututes kogustes süsihappegaasi.

MÕELDES KOOS SOODEGA

2021. aastal käivitas ÜRO oma keskkonnaprogrammi ja andis välja aruande „Soode kaitse, taastamise ja säastva majandamise ökonoomika“, kus on jõutud järeldusele, et märg- ja turbalade kaitse on hä davajalik stabiilse kliima säilitamiseks ning olemasolevate ja tohutu suurte süsinikku siduvate soode edendamiseks. Hiljuti tegi Norra Keskonnaagentuur (NINA) ettepaneku keelata Norra soode edasine kahandamine. Sood on tähtsad elupaigad ohustatud liikidele. Nad salvestavad süsihappegaasi ja sisaldavad eluks vajalikke veevarusid. Pealegi saab soos puhata ja korilusega tegeleda. Soode ja teiste ökosüsteemide kaitsmise vajadust on tutvustanud ja levitanud NINA koostöös Norra Rahvusringhäälinguga (NRK)³. Hiljuti avaldasid mõlemad ülevaate Norra loodusala seisundi halvenemisest viimase viie aasta jooksul. See on esimene selline ülevaade. Eestis tegeleb soode seire ja taastamistöödega peale kaevandamistööstuse Eestimaa Looduse Fond (ELF).

KERKIMAS KIHT KIHI HAAVAL...

Praegu on juunikuu. Päikesevalgus pikendab päevi igaviku suunas, vähendades ööpimedust. See on paljunemise, eoste tekke ja õitsemise kõrghooaeg – hooaeg, mida toidab tung, ühendatus ja eluks vajaliku toidu andmine. Õppides meeltega ja meelete kaudu, on siinsete kunstiteoste eesmärk tekitada vestlusi ja väljendusi, tõlkides ja kujutledes praegu täies õitsengus turbaaladel saadud teadmisi.

³ Tegemist on ainult norrakeelse allikaga, kuid fotodokumentatsioon annab ülevaate maastikes ilmnenedud muutustest.
https://www.nrk.no/dokumentar/xl/nrk-avslorer_-44.000-inngrep-i-norsk-natur-pa-fem-ar-1.16573560.

agriculturally used peatlands, with half of this restoration to be accomplished through rewetting.

Historically, the drainage of wetlands has been important for expanding agriculture and making way for infrastructure and residential housing. Drainage paved the way for peat mining, which is an active extraction business in Estonia, one of the few countries in Europe still mining and exporting peat as a non-sustainable resource. The restoration of mires is key to Estonia's climate action plan, as the simple fact is that hectares of open peat mines are emitting CO₂ on immense industrial scales.

THINKING WITH PEATLANDS

In 2021, the United Nations launched its environmental programme and the Economics of Peatlands Conservation, Restoration and Sustainable Management report, which concluded that it is essential to protect wetlands and peatlands in order to maintain a stable climate and to facilitate the already existing and enormous stores of carbon capturing peat. Recently, the Norwegian Environment Agency (NINA) has suggested banning the further reduction of Norwegian peatlands. Peatlands are important habitats for endangered species. They store CO₂, contain life-sustaining water reservoirs and can be visited for recreation and foraging. The need for the protection of peatlands and other ecosystems has been made visible and available to the public by NINA in collaboration with the Norwegian Broadcast Corporation (NRK)³. Recently, they published an overview of the degradation of natural areas in Norway over the past five years. This is the first time such an overview has been published. In Estonia, the Estonian Fund for Nature (ELF) is monitoring and conducting restoration work on mires alongside the extraction industry.

³ In Norwegian only, but the photo documentation gives an insight of the revealed changes in the landscapes.
https://www.nrk.no/dokumentar/xlnrk-avslorer_-44.000-inngrep-i-norsk-natur-pa-fem-ar-1.16573560.

Eesti Kaasaegse Kunsti Muuseum (EKKM) sai alguse skvotina Tallinna põhjaosas vanalinna ja mereääre vahel asuvas kolmekorruselises tööstushoones, mis oli praeguse Kultuurikatla lähedal asunud soojuselektrijaama kõrvalhoone. Mida saab sellises hoones kunstiga esile kutsuda? Kas seal saab endiselt tajuda kunagist konteksti? Esineb jälgvi hoone varasemast kasutusest. Rohmakatest betoonseintest, kõrgetest lagedest ja roostemetallist tehtud hoone pole möeldud inimestele kasutamiseks, vaid selleks, et luua soojust ehk midagi, mis on vajalik muude protsesside, kehade ja kohtade jaoks. Kasutlikkuse seisukohalt on „Eoste tekke“ üks eesmärkidest olla koht, kus saab üksi ja üheskoos avastada ja jagada teadmisi soode kohta. Kuna turvas ise oli varem levinud küttematerjal (taasniisutada!), viitab selle põlevus hoone minevikule. Mitmekesiste ökosüsteemide eest hoolitsemine põimub nende ruumide ajalooga ning sumiseb „Eoste tekkes“ nagu suve pehme vibratsioon ja lõhn. Hääle saavad ulatuslikud hooleteod kehade, maa ja veemaastike, inimeste ja muude olendite eest.

... KIHI HAAVAL

Käesoleva näituse füüsilise keha visandamisel on võimalikult palju püütud taaskasutada varasemate näituste materjale ja talletatud infrastruktuuri elemente. Koos näituse tehnilise tiimiga on „Eoste teke“ võtnud kuju, liikudes praktiliselt, elegantselt ja mänguliselt arhitektuuri enda materiaalsetes piirides ja ruumilistes võimalustes. Hoone kolm korrust juhatavad meid läbi soomaastiku kihtide. Üks selle vana hoone piiranguid on füüsiline ligipääsetavus. Näituse paigutuse ja narratiivi puhul on arvestatud, et paljudele inimestele on muuseumi ülemistele korrustele pääs keeruline või võimatu, milleks on tehtud nii, et soo esimest kihti saab käsitleda omaette kontsentreeritud väikese näitusena ehk n-ö soo põhikihina, mis toidab kahte ülemist kihti ja vastupidi. Müüdid, faktid ja lood valguvad aeglaselt alla, eostuvad metsikult ning liiguvad meeli puudutades üles ja hoonest välja.

It is now June. Sunlight extends the days towards eternity, reducing the darkness of the night. It is the high season for reproduction, sporulation and blossoming – a season fuelled by desire, connectedness and the act of giving sustenance for life. Learning with and through the multi-sensorial, the aim of the artworks here is to generate conversations and expressions, and to translate and imagine the learnings from peatlands, which are in full bloom at this time.

BY LAYER...

The Estonian Museum of Contemporary Art (EKKM) started out as a squat within a three-storey industrial building in the north of Tallinn, just between the Old Town and the seaside. This building was an annex to the former heating plant located close by, which, in turn, is today known as Creative Hub (Kultuurikatel). What can be evoked by engaging with art in such a building? Does the former context still resonate? Remnants of its previous use are present. Made of rough concrete walls, high ceilings and rusty metal, it is a building that in the first place was not intended to be accessible to people, but to create heat – something needed for other processes, bodies, livelihoods and places. In the context of usefulness, one of the layers of intention for *Sporulation* is being a place where peatland-learning is shared and generated. As turf itself was formerly (Re-wet!) a common source of heat, its combustible quality hints at the past of this building. Caring for diverse ecosystems becomes interconnected with the history of these premises and, like the soft vibration and scent of summer, hums within the *Sporulation*. Expansive acts of caring – for bodies, for land- and waterscapes, and for human and other-than-human entities – are given voice.

... BY LAYER

While planning the contours of this exhibition's physical body, the main guideline has been, as much as possible, to reuse

*Sood on meile kallid.
Lähedal ja kaugel
me hoolime,
kuna kõnnime minevikus,
mis liigutab meid,
et julgustada tervenemist.
Žest,
saatuse tagasihoidlik keerdkäik.*

Kas lõhnad võivad olla kaitsemeetmete kandjad? Ensayose loodud „Lõhna-and“ oli 59. Veneetsia biennaalil lõhnakingitus Tšiili paviljonile „Turba Tol Hol-Hol Tol“, mis valmis kunstnikke, teadlaste ja Tulemaal elavate selknamide vahelise ainulaadse koostöö tulemusel. Ensayose asutaja Camila Marambio kureeritud „Turba Tol Hol-Hol Tol“ oli paljude osalistega eksperimentaalne kaitseprojekt, mille eesmärk oli toetada olemasolevaid ökokultuurilisi kaitsemeetmeid Patagoonia soode säilitamise edendamiseks. Sellele panusele tuginedes on Ensayos välja töötanud lõhnakunstiteosed, mida esitatakse koos heli, plakatite ja tekstiga. Lisandunud on ka uus raamat „Lõhnavad sood/Turberas Olorosas“, milles on esindatud märgalad kohtadest nagu Karokynká (Tulemaa, Tšiili); Bog Hollow (USA); Bogerudmyra (Norra) ja Minjerribah (Austraalia). Komplektis on neli lõhnaviaali, mis esindavad igat asukohta, ja vihik koos tekstidega. „Lõhna-and“ jätkab andmist ja tõstab esile soode kaitse vajadust.

Ingrid Björnali, Maria Simmonsi ja Fabian Lanzmaieri audiovisuaalne ühisteos „Maakehad, kõdunev mass“ võib tuua soode maa-alusesse pinnasesse rohkem selgust. Kuulake häält, mis pakub tuntud ja tundmatute soode sise- ja välispinna läbimiseks turvalise tee: „Kohtame valget võõbatud piirjoont. Siit edasi on niivõrd pühalooduskaitseala, et inimesi sinna ei lubata, välja arvatud kitsale jalgsirajale, mis kulgeb läbi väikese osa sellest alast. Me siseneme. Need turbasood on 10 000 aastat vanad. Turbasammal kasvab ühe millimeetri aastas ja need rabad on vähemalt kümne meetri sügavused. Turbasambla pealmised kihid kasvavad pidevalt edasi, samal ajal kui sammal alumisest otsast mädaneb. Ladestudes ja ker-kides ülespoole, kogudes süsiniku kõdu, ühe käega säilitades

materials and elements of stored infrastructure from previous exhibitions. Together with the technical team of this exhibition, the form of *Sporulation* has taken shape while practically, elegantly and playfully moving within the material limits and spatial possibilities offered by the architecture itself. The three floors of this building conduct us through the layers of the bog. One of the constraints of this old building is physical accessibility. The layout and narrative of this exhibition considered the limited accessibility to the upper levels by ensuring that the first layer of the bog can be encountered as a concentrated small exhibition on its own, a core layer of the bog which nurtures the upper two layers and vice versa. Myths, facts and stories slowly trickle down and wildly sporulate upwards and out of this building in multisensorial ways.

*We hold peatlands dear.
Near and far
we care,
because we walk the past,
that moves us
to encourage healing.
A gesture,
a humble twirl of fate.*

Can scents be vessels for conservation efforts? *The Gift of Scent*, created by Ensayos, was a scent-gift to the *Turba Tol Hol-Hol Tol* exhibition at the Chilean pavilion at the 59th Venice Biennial, a unique collaboration between artists, scientists and the Selk’nam community from Tierra del Fuego, Chile. Curated by ensayista and founder of Ensayos, Camila Marambio, *Turba Tol Hol-Hol Tol* was a collective project with many contributors, an experimental conservation device, a wet fiction and path aimed at supporting the existing eco-cultural conservation efforts to promote the conservation of the Patagonian peatlands. Building on this contribution, Ensayos has elaborated the scent artworks to be presented alongside sound, posters and text. The new book *Odorant Peatlands / Turberas Olorosas* is also included and represents the wetlands and peatlands of Karokynká, Tierra del Fuego, Chile; Bog Hollow, New

ja teisega lagundades.⁴ Võtke hetkeks aega, vajuge käsnjasse lopsakusse, kus turbasamblad mängivad juhtivat rolli esivanemate arhiivi loomisel, hoidmisel ja kastmisel.

Päikese paituses liikudes võivad lõhnad õpetada meid midagi tajuma juba enne, kui me seda näeme. Ninasõõrmeid kõditavad juba tuntud ja tundmatud kehastunud teadmised – teadmised, mis on talletatud meie jalge alla ja millel on ka võime jagada oma tervendavat mõju. Maa-aluse embusest tõusmine ja õues, näiteks soos või metsas viibimisel on töestatud antidepressiivne toime. Seda tekitavad geosmiini ühendid, mida toodavad maapõues elavad bakterid ja mida inimese nina tajub märja mulla lõhnana.

Hajudes lõhnamaailmast võrkesta maailma. Loodus jaotab oma prismad nagu kristall valguse murdumisel spektriteks ning see avaldub taimedes leiduvate värvividena. Taimedega värvimise protsessis toimuvad pigmentidega vormimuurused, nagu näiteks villa värvimisel – muutusel, mida võib pidada taimekahast pärit elementide üleminekuks loomakehale iseloomulikeks.

Hilde Hauan Johnseni teos „Värviprisma loodusest 4“ sümboleerib, aga ka jäadvustab konkreetset „värvimise momenti“ valitud geograafilistelt piirialadel, nagu Sápmi (Norra, Rootsi, Venemaa, Soome) ning Gaza sektor Palestiina ja Israeli vahel. Kuigi taimeliikide rikkus võib mõnel juhul olla sarnane, on ühes kohas sissetoodu teisele paigale kohalik. Taimed ületavad piire omadel tingimustel. Sood võivad talletada öietolmu aastatuhandeid ning jagada teadmisi loomade ja inimeste liikumiste ajaloost läbi aegade ning üle nähtamatute ja nähtavate piiride, nagu näiteks sellised, mida tömbavad riigid, erastamisseadused, elavad ökosüsteemid ning möödunud ja praegused konfliktid.

Sood on õpetajad.

Puhkamise meistrid,

vee hooldajad,

kliima arengu,

loomise ja lagunemise raamatukogud.

Mida teavad nemad, seda võime ka meie teada.

⁴ Tekstiväljavõte Ingrid Bjørnaali, Maria Simmons ja Fabian Lanzmaieri audiovisuaalsest ühisteoest „Maakehad, kõdunev mass“.

York, US; Bogerudmyra, Oslo, Norway; and Minjerribah, Quandamooka Country, Australia. It includes four scent vials representing each location and a booklet with texts. *The Gift of Scent* continues to give and highlights the necessity of peatland protection.

The audiovisual collaboration *Land Bodies, Decomposing Mass* by Ingrid Bjørnaali, Maria Simmons and Fabian Lanzmaier, might open up the underground held by peatlands to more clarity. Listen to the voice that offers a safe crossing within and under the surface of known and unknown peatlands: ‘We encounter a white paint border. Beyond is a nature reserve so sacred, humans are not allowed in, except on a single path in a small portion of the area. We enter. The peat bogs inside are 10,000 years old. As the sphagnum mosses of peat bogs grow 1 millimetre per year, these bogs are at least 10 metres deep. Sphagnum moss continuously grows on one end of each moss strand and simultaneously rots on its bottom end. Accumulating and rising upwards, storing carbon decay, preserving with one hand and decomposing with the other.’⁴ Take a moment, sink into the lush sponginess where the Sphagnum mosses play the leading roles in making, holding and hydrating the ancestral archives.

While moving into the caress of the sun, scents may teach us to perceive something before seeing it; the nostrils are tickled by already known and unknown embodied knowledge. Forms of knowing, archived below our feet, that also have the ability to share their healing effects. Rising from the embrace of the underground and spending time outdoors, such as on peatlands, and in close contact with soil, is proven to have antidepressant effects. This is generated by a scent of the substance Geosmin, which is produced by bacteria in the earth and recognised by the human nose as the smell of wet soil.

Fading from the odorant to the retinal world. Nature shares its prisms like crystal spectral light transmissions, manifesting in colours derived from plants. In the process of plant dyeing, pigments undergo shape-shifting transformations, as seen in the dyeing of wool, a shift to be considered transgressing from

⁴ Text excerpt from the audiovisual collaboration *Land Bodies, Decomposing Mass* by Ingrid Bjørnaali, Maria Simmons and Fabian Lanzmaier.

Tuleme tagasi selle teksti alguse juurde ja räägime turba kaevandamisest tänapäeval. Kuidas on nii, et Eesti turvas jõuab miljonites tonnides Hollandi kasvuhoonetesse? Orhideede mass-tootmine on üks näide esivanemate turba süsteematisest ümber-paigutamisest. Kristina Normani triloogia „Orhideliirium“ filmis „Janu“ saame aimu lilletööstusest ja selle rollist eluandvate hüdroogiliste tsüklite häirimises. Norman heidab orhidee vaatenurgast valgust laiemale tagajärgele võrgustikule, mille on loonud kapitali masinavärk, mis toitub meie ihadest ja õhutab külluse illusiooni, et juhtida tähelepanu kõrvale mass-tootmise mõjudelt.

Valik näitusele kaasatud plakateid kujutavad justkui sildu, mis juhivad piiriülest tähelepanu soode ja turbaaladega seotud päevakajalistele probleemidele. Randi Nygårdi, Søssa Jørgensen ja Geir Tore Holmi plakatid valmisid tellimustööna keskkonnaorganisatsioonide turbaaladega seotud teadlikkuse tõstmise ja kommunikatsioonitöös. „Eoste tekkes“ on see plakatiprojekt täienenud kolme uue plakatiga, mille autorid on kohalikud disainerid Jaan Evart, Brit Pavelson ja Else Lager-spetz. Uute plakatite tellimist inspireeris Eesti graafiliste disainerite Villu Järmuti ja Enn Kärmase teos „Näe looduses liitlast!“⁵. See käsiteb 1980. aastatel Eestis toimunud nn soo- ja fosforiidisödasid, mida röhutavad kaks plakatit ajast, mil keskkonnakaitsjad ja visuaalkunstnikud tulid kokku, et näidata oma vastuseisu fosforiidi kaevandamisele ja soode kuivendamisele.

Sarnane tundud protest Põhjamaadest on nn Alta aktsioon Sápmis/Põhja-Norras, kus saami kunstnikud ja keskkonna-kaitsjad protestisid Alta jõe paisutamise vastu. „Laske jõel voolata!“ sildi all toimunud protestid on sealtpäale andnud inspiratsiooni ja jõudu paljudele. Tänagi jätkuvad protestiliikumised, mille eesmärk on peatada uued süvamere- ja maismaakae-vandused, kaevandusjäätmete kavandatav ladestamine fjordidesse ja tuuleenergia arendamine kogu maal. Vanade ja uute plakatite kõrvutamise eesmärk on aktivistlik: et neid saaks kasutada keskkonnakampaaniates. Fraas „Mõtle sügavalt“

⁵ „Näe looduses liitlast!“ (1987) oli väljas 2023. aastal Tallinnas Kumu kunstimuuseumis toimunud suurepärasel näitusel „Kunst antropotseeni ajastul“. Kuraatorid: Linda Kaljundi, Eha Komissarov, Ulrike Plath, Bart Pushaw ja Tiit Saadoja. Jätkusuutlike tavade kuraator: Karin Vicente. <https://kumu.ekm.ee/en/syndmus/art-in-the-age-of-the-anthropocene/>.

a plant body to elements from an animal body.

Hilde Hauan Johnsen's work *Colour Prism from Nature 4*, symbolises but also captures a concrete 'colouring moment' from selected geographical border areas such as in Sápmi (Norway, Sweden, Russia, Finland) and in Gaza between Palestine and Israel. While the richness of plant species may be similar in some cases, what is introduced at some places is native in others. Plants cross borders on their own terms. Bogs can store pollen for millennia and share insights into the ancient history of the mobility of animals and humans throughout time and across invisible and visible borders, such as the ones constructed by nation-states, privatisation laws, living ecosystems and conflicts past and present.

*Peatlands are teachers.
Masters of rest,
caretakers of water,
libraries of climate evolution,
of composition and decomposition.
If they know, we may know.*

Let's revisit the starting point of this text and focus more on the current peat mining industries. How is it that millions of tons of Estonian peat end up in greenhouses in the Netherlands? The mass production of orchids is one example of the systematic displacement of ancestral peat. In the film *Thirst* from Kristina Norman's *Orhideliirium Trilogy*, we catch a glimpse of the flower industry and its role in disrupting the life-giving hydrological cycles. From the perspective of the orchid, Norman sheds light on a broader web of consequences created by the machinery of capital, which feeds on our desires and fosters an illusion of abundance to deflect attention from the repercussions of mass production.

A selection of posters included in the exhibition depict proposals of imaginary bridges, sparking border-crossing attention to current issues relating to mires and peatlands. The posters, by Randi Nygård, Søssa Jørgensen and Geir Tore Holm, were commissioned to be used by environmental organisations as part of their awareness and communication work related to

esineb kunstnik Geir Tore Holmi plakatil kahes keeles – põhjasama ja eesti keeles. See on laenatud ka käesoleva teksti pealkirjaks ja väljendab ühtlasi ettepanekut kaasamiseks.

Projekti „Sügaval soos – mõeldes koos turbaaladega“ eesmärk on austada varasemate sarnaste keskkonnaalgatustega seotud tähtsat tööd ning suurendada kaasatust, et jätkata tegutsemist erinevate ökosüsteemide ja nende asukate kaitsmise nimel.

*Territoriaalsed kuulujutud räägivad meile
et nüüd
me peame laskuma
taaselustamise, tervendamise, taastamise
tsüklistesse.*

Kolmandal korrusel asub teos „Sügaval soos – kasvav arhiiv“, mis on valminud koostöös Eestimaa Looduse Fondi (ELF) kultuurigeograafi Piret Pungas-Kohviga. Arhiivimaterjali korras tab ja täiendab väljapaneku arhitektuur, mis hõlmab Caitlin Franzmanni kujundatud laudteed. See on koht, kus saab jagada ja õppida teadmisi soode kohta ning saada teada, miks need on tähtsad Eesti ja kogu maailma ökosüsteemide jaoks. Soode keskset rolli praeguses kliimamuutuses käsitlevad ELFi teabevideod. Väljapaneku eesmärk on kaasata laia avalikkust. Seal on mõtisklemiseks ja imestamiseks midagi nii asjatundjatele kui ka asjaarmastajatele. ELF on mittetulundusühing, mille asutasid 1991. aastal bioloogid ja looduskaitsjad tihedas koostöös Maailma Looduse Fondiga (WWF). Praegu on ELFis töös 21 projekti. ELFi eesmärk on olla sõltumatu kodanikuühiskonna organisatsioon, mis kaitseb loodust eksperditeadmiste rakendamise teel.

Näituseprogrammi raames viib Piret Pungas-Kohv läbi juhendatud rabamatka kus ta tutvustab Eesti soode kultuurilugu ja nendega seotud väwärtussüsteemide muutumist. Näituse selle osa keskmes on küsimus, kuidas on varem põlatud märgalad saanud Eesti rahvuslikuks sümboliks ning kuidas tuua soode väärtsusi eri huvidega inimesteni, arvestades samal ajal tungivat vajadust nende säilitamise ja taastamise järele. Näituse arhiiviosa sisaldab katkendit Magnus Skei Holmeni videotosest „Jalutuskäik rabas“. See kujutab rühma kunstnikke,

peatlands. In *Sporulation*, this poster project has expanded with three new posters by local designers Jaan Evart, Brit Pavelson and Else Lagerspetz. The overarching idea is sparked by the work *Näe looduses liitlast!* (See Nature as Your Ally!)⁵ by the Estonian graphic designers Villu Järmüt and Enn Kärmas. Here the ‘Bog and Phosphorite Wars’ from 1980s Estonia are addressed, highlighted by two posters from a time period where environmentalists and visual artists came together to show their opposition to phosphorite mining and the drainage of mires.

A parallel and well-known protest from the northern region is the Alta Action in Sápmi/Northern Norway, where Sami artists and environmentalists protested against the damming of the Alta-River. The learnings from the protests that came together under the banner ‘Let the River Flow!’ have been a source of inspiration and strength ever since. Still today there are ongoing protest movements that aim to halt new deep sea and land-based mining, the planned dumping of mining waste in fjords and wind power developments across the land. This gesture of aligning new and historical posters is anchored by an activist purpose: so they can be used for environmental campaigns. *Think Deeply*, a phrase that appears on artist Geir Tore Holm’s poster in two languages, North Sámi and Estonian, is here used as both a title for this text and a proposal for an act of engagement.

Down in the Bog – Thinking with Peatlands aims to continue honouring the important work done previously in relation to similar environmental struggles and spark engagement to carry on working for the rights of nature and the other-than-human.

*Territorial rumours tell us
that now
we must sink into the cycles
of regeneration, reparation, restoration.*

⁵ *Näe looduses liitlast!* (See Nature as Your Ally!) (1987) was shown in the excellent exhibition *Art in the Age of the Anthropocene* at KUMU, Tallinn, 2023. Curated by Linda Kaljundi, Eha Komissarov, Ulrike Plath, Bart Pushaw and Tiit Saadoja. Curator of sustainable practices: Karin Vicente. <https://kumu.ee/en/syndmus/art-in-the-age-of-the-anthropocene/>.

kes ühes Norra, Soome ja Rootsi piirialal asuvas Sápmi soos uudistavad ja õpivad tundma taimi, muuhulgas näiteks tollele maaistikule omast orhideed.

Maailma soode kaitsmine kohalikul tasandil on Veneetsia kakkleppe põhisõnum. Need sõnad helisevad kui kellad ka selle teksti lõikude vahel. See ainulaadne lepe väljendab kogu maailma soode hoolekandjate pühendumust märg- ja turbalade tõhusamale kaitsele. Kokkulepe töötati välja kahepäevase kohtumise käigus Ensayose ja Tšiili Looduskaitseühingu interdistsiplinaarse töö tulemuste põhjal, mida toetas Greifswaldi Rabakeskus. Veneetsia kokkulepe allkirjastati 2. juunil 2022 ülemaailmsel turbapäeval. Arhiiviruumi on lisatud ka uut materjali hiljuti toimunud järelkohtumiselt. Sel aastal toimus kohtumine 2. juunil Portugalis Torres Vedras – kohas, kus soosid on alles väga vähe ja nende taastamise vajadus väga pakiline.

Üks osa arhiivimaterjalist, mille teostamisega on aidanud kunstnikud Reigo Nahksepp ja Taavi Villak, on oma koha leidnud EKKMi kollasel fassaadil. Hoonele maalitud joonlaua eesmärk on mõtteliselt maja ümber pöörata ja materialiseerida muidu nähtamatu maa-alune turbamass – see on õrn žest, mis väljendab ühe soo tegelikku sügavust. Vällamäe raba on 17 meetrit sügav, mis teeb temast Lõuna-Eesti nii sügavaima kui ka vanima soo. Isegi EKKMi hoone on sellest väiksem; hoonete maalitud joonlaud peatub kümne meetri juures.

Soode tohutu talletamisvõime annab meile võimaluse heita pilk minevikku. Søssa Jørgensen piakaalise töö juured on nii tema igapäevaelus kui ka loomingus inimese ja hobuse suhetes. Tema uued akvarellid „Värvavad (allüür) I, II, III“ käsitlevadki inimese ja loomade ammust koos- ja ühiselu. Põhjala mütolloogias võisid teatud hobused liikuda elavate maailmast surnute maailma ja tagasi. Üks selline loom oli kaheksajalgne hobune Sleipnir, kes pääses allmaailma. Sageli olid need maailmad seotud soode tundmatute sügavuste ja muude raskemini ligipääsetavate looduslike aladega. Põhjamaade soodest ja vee-kogudest on leitud mitmeid hobuste ja inimestega haudu. Arheoloogide hinnangul kujutasid märg-alad muistsete inimeste jaoks värvat elavate ja surnute maailma vahel. Mitmest matmispaigast on leitud kõrgest soost inimeste kõrvale maetud hobuseid, mis näitab nende suhete tähtsust.

Down in the Bog – A Growing Archive on the third floor is presented in collaboration with Piret Pungas-Kohv, a cultural geographer from the Estonian Fund for Nature (EFN). The archival material is organised and embraced by exhibition architecture that includes a boardwalk construction designed by Caitlin Franzmann. It is a place for sharing and learning about peatlands, why they are important in Estonia and for ecosystems worldwide. The central role of peatlands in current climate change is elaborated in the informational videos made with scientists from EFN. The content aims to engage a broad public. Both experts and curious minds might find something to meander with and wonder about. The Estonian Fund for Nature is a non-profit organisation that was established in 1991 by biologists and conservationists in close collaboration with WWF (World Wide Fund for Nature). Currently, they manage 21 active projects, with the mission to be an independent civil society organisation that protects nature through the application of expert knowledge.

As part of the exhibition programme, Piret Pungas-Kohv will give a guided field trip where she will share the cultural history of mires in Estonia and the change of value systems relating to these landscapes. This section of the exhibition explores how formerly despised wetlands became a national symbol of Estonia, and how we can bring the values of the mires to people with different interests, within the urgent need for preservation and restoration. The archive also includes an excerpt from the video work *Bogwalk* by Magnus Skei Holmen. It shows a group of artists collectively engaging with and learning from plants, such as native orchids, on a mire in Sápmi in the border crossing point straddled by the present-day nation states Norway, Finland and Sweden.

Protecting global peatlands locally is the core focus of *The Venice Agreement* and its poetic words chime like bells in-between the sections of this text. This unique agreement represents the commitment of peatland custodians around the world to change course towards the effective conservation of wetlands and peatlands. It was developed during a two-day meeting and emerged from the interdisciplinary work of Ensayos and Wildlife Conservation Society Chile, supported by the

Ülemisel korrusel peaaegu ülemiste kihtide kohal hõljudes avanevad palju kõrgemad topoloogiad, kus asuvad vee, tai-mede ja vaimude allikad. Videoteos „Skaajhvole aaltoe“ räägib saamidest ja põhjapõdrakasvatajatest Norra lõunapoolsetes mägedes. Lugu on jutustatud nende maastike enda vaatenurgast taimede ja samblike kaudu, mis toidavad põhjapõtru ning teisi loomi ja olendeid. Juhtnarratiivi loob muusikakompositsioon, mis põimib erinevaid muusikakultuure ja helitraditsioone. Edela-Norrast pärit Hardangeri viiul oli omal ajal põlu all, kuna see viis mängija ekstaasi ja transilaadsesse seisundisse. Arvati, et kes sellist pilli mängib, seda peab olema õpetanud vanakurat. Joig (*luohti*) on saamide vokaaltraditsioon. Maastikke, rahvaid ja muid olendeid meenutavate kõlalelementidepärast peetakse seda Euroopa üheks vanimaks pidevaks muusikatraditsiooniks.

Eike Epliku uus skulptuurisari „Kas sina näed neid ka? II“ paikneb kõgil kolmel korrusel. Tüüpilised sootaimed on kujutatud meeldetuletusena nende olemasolust ja rollist ökosüsteemides laiemalt. Nendel väikestel traadist skulptuuridel, mis kujutavad soos kasvavaid valitud taimi, on tillukesed käekujulised moodustised, mis näivad haaravat kõige mööduva järele. Kunstnik ise ütleb: „Raba olemust kehastab turbasammal. Tema ongi raba. Vaikselt, kuid järjekindlalt kasvatab ta oma pehmet öötsuvat keha, mis kannab seda ökosüsteemi. Ta on justkui mõni mütolooliline hiigelolend, kes koosneb tegelikult tillukestest taimedest, kes peavad hoidma tihedalt kokku, hoidma üksteisel „käest kinni“, sest ainult niimoodi püsib tervik koos.“

Nagu kirss tordil on EKKMi katusel eksponeeritud suuremõõteline turbasamblaskulptuur „Rabalapsed on üks“. See rõhutab kooselu ja vastastikust seotust, mis on võimalik tänu turbasamblale – taimele, mis suudab hoida enda mahust 20 korda rohkem vett.

Näituse avamispäeval esitab Geir Tore Holm uut luule-slämm-*performance*'it „Šuo, suu, soo“. Tema teose lähtekoht on soode-rabadega seotud laialt levinud kultuurilood, mis on temani jõudnud tänu kunstniku saami kasvatusele ja huvile keelte kui transformatiivsete narratiivide talletajate vastu. Sõnad, mis tähistavad „märgala“, „raba“, „sood“, või terminid, mis

Greifswald Mire Centre. *The Venice Agreement* was signed during a historic assembly on 2 June 2022, World Peatlands Day. In the archive room, new material from the recent follow-up meeting has been added. This year the meeting was held on 2 June in Torres Vedras, Portugal, a region where very few peatlands remain and the need for restoration is urgent.

One element of the archive, drawn by the artists Reigo Nahksepp and Taavi Villak, is played out on the outside of the EKKM yellow wall. A ruler painted on the building aims to invert this house-body and materialise the otherwise invisible underground turf mass, a gentle statement showing the volume of actual depth. At 17 metres, Vällamäe bog is both the deepest and oldest peatland in the south of Estonia. The EKKM building is not tall enough to embody that scale of ancestral peat; the painted ruler stops at 10 metres.

The deep time archival qualities of peatlands give us glimpses into the past. Søssa Jørgensen's long-term work is both practically in her daily life and creatively in her artistic practice anchored in human and horse relations. In the new watercolours *Gates (Gaits) I, II, III*, the ancient relations of this human-animal cohabitation and unity are addressed. In Norse mythology, certain horses could move from the world of the living to the realm of the dead and back again. The eight-legged horse Sleipnir acted as such a vessel with access to the underworld. Often, these worlds were related to the unknown depth of mires and other less accessible natural areas. In the Northern region, there are several grave findings of horses and humans in bogs and water. Archaeologists believe that, for ancient people, the wetlands represented this portal between the world of the living and the world of the dead. Different burial sites have revealed horses buried alongside high-ranking humans and shown the importance of these relationships.

Arriving on the uppermost floor, almost levitating above the top layers of the bog, we enter much higher topologies, which are home to sources of waters, plants and spirits. The video *Skaajhvole aaltoe* centres around the presence of Sámi and reindeer herders in the southern mountains of Norway, told from the perspective of these landscapes themselves, through the plants and lichen that nurture reindeer and other animals and

kirjeldavad raba avatud ruumi ja värvte, on ju paljudes keeltes sarnased. Milliseid sarnasusi rabaterminoloogias võib avastada põhjasaami ja eesti keeles ning teistes soomeugri keeltes?

Kujutage ette, kuidas esimene lõhn koidikul ninasõõrmetesse tungib, kui teie keha libiseb aeglasele põhjatuna näivasse metsajärve. Vee pealispind on pärast kuuma päikesepäeva meeldivalt jahe. Selle aeglasele soojeneva järve esimene ahvatlev lõhn; märg, puidune, maine, samblad, mineraalid, pinnase siigavus. Karge.⁶

critters. The leading narrative is created by the music composition, which weaves different music cultures and sonic traditions. The fiddle (Hardingfele) from the south west of Norway has been forbidden due to its evocative qualities of bringing its player into ecstasy and trance-like state of mind; it was deemed that the musician was taught by the devil. The joik (*luohti*) is the vocal tradition of the Sámi people, sounding elements evoking landscapes, peoples and the other-than-human. It is considered to be one of the oldest continuous musical traditions in Europe.

Eike Eplik's series of new sculptures *Do you see them as well? II* is found across the three floors. Typical plants from the mires are depicted as reminders of their presence and role in ecosystems at large. These small thread sculptures of selected plants growing on the bog have tiny hand-like appendages that appear ready to hold on to anything that passes by. The artist says, ‘The nature of the bog is embodied by the peat moss; it is the bog, quietly but steadily growing its soft swaying body, that supports this ecosystem. It’s like a mythological giant, which in reality consists of these tiny plants that must remain tightly together, and hold ‘hands’ so that the whole remains intact.

As a celebratory fanfare, a large-scale Sphagnum moss sculpture is presented on the rooftop of EKKM. In *The Children of Bog Are One*, the emphasis is put on the cohabitation and interconnectedness made possible by the Sphagnum mosses of the bogs, a plant which can hold 20 times its volume in water.

For the opening day, Geir Tore Holm performs *Šuo, suu, soo*, a new spoken word written as a response to *Down in the Bog – Sporulation*. Rooted in his Sámi upbringing and an interest in languages as vessels for transformative narratives, one anchor point on which the performance resonates is the widespread cultural histories relating to mires. Words for ‘wetland’, ‘bog’ or ‘mire’, or terms that describe the open space and colours of the bog, are similar in many different languages. What kind of connections come to be revealed between the North Sámi and Estonian languages and are shared in the Finno-Ugric language groups when we look closely at bog terminology?

Imagine the first scent wafting up into the nostrils when at dawn as your body slowly glides into a seemingly bottomless forest lake. The top layer of this water is pleasantly tempered after a day in the intensive care of the sun's rays. The first alluring smell of this slowly heating lake; wet, woody, earthy, mosses, minerals, deepness of soil. Crisp.⁶

Karolin Tampere on kunstnik ja kuraator, kes sündis Eestis ning elab hetkel Sápmis/ Põhja-Norras ja Romsas/Tromsø. Ta osaleb koos Søssa Jørgenseni and Geir Tore Holmiga Ensayose pikaajalistes ja kohaspetsifilistest ühisalgatustes ja projektis „Sørfinnset skole/ the nord land“. Hetkel teeb ta oma doktoritööd, mille lähepunktiks on turbaaladele keskenduv emotsionaalne geograafia. Tampere loob kohtumisruume, kus jagatakse distsipliinideüleselid teadmisi turbaalade ökosüsteemide taastamise ja säilitamise teemadel. Tema uurimistöö ja loomingu teine suund on helimaastikud, kuulamine ja muusika. Käesolev näitus on osa tema käimasolevast praktikapõhisest uurimistööst Tromsø Kunstiakadeemias, Norra Arktikaülikoolis ja Bergeni Ülikooli vabade kunstide teaduskonnas. Tampere kuulub Norra Arktikaülikooli humanitaar-, sotsiaal- ja haridus-teaduskonna uurimisrühma Worlding Northern Art (WONA).

Karolin Tampere is an artist and curator born in Estonia and currently based in Romsa/Tromsø, Sápmi/Northern Norway. She is part of the long-standing often place-specific collaborations Ensayos and the Sørfinnset skole/the nord land with Søssa Jørgensen and Geir Tore Holm. Currently, she is undertaking a PhD in curatorial practice, with a starting point in peatlands by creating meeting places for sharing cross-disciplinary exchange based on the need for restoration and conservation practices of these ecosystems. Another trajectory in her research and work is anchored in sonic practices, listening and music.

This exhibition is part of her ongoing research as a PhD fellow in artistic research at Tromsø Art Academy at UiT The Arctic University of Norway and the Faculty of Fine Art, Music and Design at the University of Bergen. Tampere is part of the research group Worlding Northern Art (WONA) at the Faculty of Humanities, Social Sciences and Education at UiT.

Kaader videoteosest „Jalutuskäik rabas“
Magnus Skei Holmen

Still from a video work *Bogwalk*
Magnus Skei Holmen

ENSAYOS

Ensayos on rahvusvaheline nomaadlik feministlik uurimisrühm, mille algatas 2010. aastal kunstnike ja teadlaste rühm Tulemaa saarestikus, mis asub Patagoonia lõunaosas ning hõlmab selknamidest, jaganidest, kaveskaridest ja haušidest põliselanike alu. Ensayos (hisp „uuringud“, „esseed“ või „katsetused“) keskendus algsest Tulemaa ja selle elanike ökopolitiistele, mineviku- ja tuleviku-, inim- ja mitteinimtekkeliste probleemidele. Tänaseks on vaatluse alla sattunud teisigi saarestikke, mille vastu tuntakse huvi Norras, New Yorgis ja Austraalias. Ensayose missioon on nii Tulemaal kui ka teistes saarestikes arendada kunsti, teaduse ja kogukonnaprojektide kaudu ökokultuurilist kaitsetööd ning seda kõike partnerluses juba olemasolevate keskkonna- ja kultuurisäilealgatustega.

LÖHNA-AND (2022–2024)

Heli, teksti ja lõhna kasutavate teoste abil esitleb Ensayos oma käimasolevat uurimistööd, mille põhiteemad on väljasuremise ärahoidmine, liikidevahelised dialoogid ja mälu. Töö rõhutab maailma turbaalade kaitsmise olulisust.

Turbaalade vertikaalsuse ja inimtaju piiratuse tõttu kogeme nende vesisest pinnasest tavaliselt üksnes murdosa. Austraalia, Põhja-Ameerika ja Norra sood ja rabad on erinevad nii oma ökoloogia, kultuurilise tähendusvälja kui ka kaitstuse poolest. Ensayose residentuuride ajal olid need paigad kunstnike, põliselanikest aktivistide ning teadlaste uurimis-, kokkusaamis- ja mediteerimiskohad. Nende loominguliste välitööde tulemusena löid kolm rahvusvahelist Ensayose haru kohalike turbaalade lõhna-anni, mida sai kogeda 59. Veneetsia biennaalil Tšiili paviljoni organoleptilisel väljapanekul „Turba Tol Hol-Hol Tol“.

„Kõgil neil märgaladel on hulgaliselt lõhnu, sisetegevust ja eluvorme, millele meil ei ole mingit ligipääsu. Nende olfaktoorsete andide näol pakume spekulatiivset võimalust sukelduda soode sügavikku – nuusutame ja mõteleme koos peidetud kihtide, kuhjunud mateeria ning eluküllasete liikidevaheliste suhetega, mis teeval soodest hä davajaliku ökokultuurilise pärandi.“

„Löhna-and“

[Minjerribah/Terrangeri] (2022)

Audio, 14 minutit

Autor: Karolin Tampere.

Toimetatud koos Caitlin Franzmanniga

Kasutamine Ensayose loal

Töös on kasutatud salvestusi Denise Milsteini intervjuust Sonja Carmichaeli, Freja Carmichaeli ja Caitlin Franzmanniga. Välitööde salvestused: Leecee Carmichael, Caitlin Franzmann, Randi Nygård ning Lawrence English. Lisasalvestused välitöödelt: Nigel Jacket, Andrew Spencer ja Lars Edenius (xeno-canto.org). Lisahääled: Ernst Risan ja Guro Risan. Luuletuse autor: Caitlin Franzmann, esitab Amaara Raheem. Muusikaline kujundus: Vera Dvale. Miksimine ja lõppversioon: DJ Sotofett.

„jalo gaba“ (2022)

Klaasanum, *ungaire*'i pilliroog, virukikoonused

Klaasanuma autorid: Sonja Carmichael ja Caitlin Franzmann koos Jarred Wrightiga. Viiruk on loodud ühiste vestluste ja uurimuste tulemusel ning rohkete abikätega. Autorid: Sonja Carmichael, Freja Carmichael, Leecee Carmichael, Renee Rossini, Caitlin Franzmann, Glynn Carmichael, Jasper Coleman ja Ira.

Suitsulöhnane portaal, mis annab edasi jaheda soolase tuule silitatud niiske soo mälukihtide tarkusi. Ravivate essentside segu põleb aeglaselt, jäädvustades Austraalia *wallum*'ite löhna-signaale tulevaste põlvkondade ühismällu.

„Löhna-and“

[Bog Hollow, Amenia, New York] (2022)

Audio, 14 minutit

Autor: Karolin Tampere.

Toimetatud koos Caitlin Franzmanniga

Kasutamine Ensayose loal

Töös on kasutatud salvestusi Denise Milsteini intervjuudest Christy Gasti ja agustine zegersiga. Välitööde salvestused: Randi Nygård ja Karolin Tampere. Lisahääled: Ernst Risan ja Guro Risan. Muusikaline kujundus: Vera Dvale. Miksimine ja lõppversioon: DJ Sotofett.

„Niiske ja rammus“ (2022)

Klaasanumad, lõhnad

Lõhn: Christy Gast ja agustine zegers

Klaasanum: Jarred Wright

„Niiske“

Ülekehakümblus eluliselt oluliste vettimavate sammalde ja veefloora niiskes ökosüsteemis. Kutse kujutlema turbasambla ebatasast kontuuri täiusliku veeanumana. Kutse tilkuma, valguma, lekkima, libisema, liuglema ja märguma.

„Rammus“

Tihe võrgustik muskulelistest, linnaselolistest, ravivatest ja tõrvastest vaikudest, eritistest ja nootidest, mille aromaatsed molekulid ühendavad soo elanikke, kes toodavad neid seede-elundite, juurte ja tüvedega. Neid põimib kokku happeline noot, jälgendades rabale ainuomast madalat pH-taset, mis teeb kogu selle külluse võimalikuks.

„Löhna-and“

[Bogerudmyra, Oslo, Norra] (2022)

Audio, 12 minutit

Autor Karolin Tampere.

Toimetatud koos Caitlin Franzmanniga

Kasutamine Ensayose loal

Töös on kasutatud salvestusi intervjuust Randi Nygårdiga. Välitööde salvestused: Søssa Jørgensen, Randi Nygård ja Karolin Tampere. Lisasalvestused välitöödelt: Lars Edenius, Stein Ø. Nilsen, Magnus Wadstein ja Dag Österlund (xeno-canto.org) ning Jennifer Jerret (NPS & MSU Acoustic Atlas). Lisahääld: Guro Risan. Luuletuse autor: Randi Nygård, esitab Ernst Risan. Muusika Vera Dvale. Miksimine ja lõppversioon: DJ Sotofett.

,,Hundid rabas“ (2022)

Klaasanum, lõhn

Lõhn: Randi Nygård ja Simon Daniel Tegnander Wenzel

Klaasanum: Jarred Wright

Kui vajutame sõrmed turbasamblasse, tõuseb õhku tugev ookeani, märja mulla, kuivanud muru, vetikate, mändide ja vihma lõhn, mis meenutab õrnalt ka märga villa ning loomade, näiteks koera või hundi karva. See on värske, maine, tume, vaigune, viljakas ja rammus.

,,Turbaalad on me esivanemad“ (2022)

Infograafiline seinatekst

Disainer: Rosario Ureta

Kasutamine Ensayose loal

,,Bog is Good“, „Vivan las Tuberas!“, „Hol-Hol Tol“ (2022)

Plakatid

Disainerid: Christy Gast, Camila Marambio ja

Rosario Ureta koostöös WCSi Tšiili haruga

Kasutamine Ensayose loal

,,Lõhnavad sood / Turberas Olorosas“ (2024)

Lõhnaraamat

Trükises on esindatud märgalad neljast paigast:

Karokynká (Tulemaa); Bog Hollow (USA, New Yorgi osariik);

Bogerudmyra (Norra, Oslo); ning Minjerribah (Austraalia, Kvandamuukamaa). Väljaanne sisaldab nelja lõhnaampulli iga asukohta esindava aroomiga ning brošüüri Camila Marambio, agustine zegersi, Hsuan L. Hsu ning Kashina tekstilega.

Elisa Jane Carmichael on kvandamuukade hulka kuuluva ngugi rahva naine.

Kvandamuukade elualad on Austraalias Queenslandis Moretoni saarel (Mulgumpin) ja Põhja-Stradbroke'i saarel (Minjerribah). Oma loomingus uurib ta visuaalsel tasandillooduse ja ümbriseva keskkonna ilu ning saab inspiratsiooni oma kultuurilisest identiteedist ja pärimesest.

Freja Carmichael on kvandamuukade hulka kuuluva ngugi rahva naine ja kuraator (Austraalia, Moreton Bay). Viimase kümendi jooksul on ta teinud koostööd teiste põliselanikest kunstnikatega, kogukondadega, kunstikeskustega ning riiklike ja rahvusvaheliste kunstiorganisatsioonidega, osaledes näitustel, dokumentatsioonide koostamisel, urimistöödes ja kirjutamisprojektides. Carmichaeli looming keskendub ühisloomale kuraatoripraktikas ning põliselanike tuumteadmiste ja tavade levitamisele ning kultuuridevahelise suhtluse edendamisele.

Sonja Carmichael on kvandamuukade hulka kuuluva ngugi rahva naine

(Austraalia, Queensland, Põhja-Stradbroke'i saar). Ta on spetsialiseerunud korvipunumise ja punusskulptuuri meediumide ning on taaselustanud traditsioonilised punumistehnikad. Oma loomingus tugineb ta oma suguvõsa sügavale kultuurileviide sidemele Minjerribah' maa ja merega. Ta saab inspiratsiooni arvukatest lugudest kvandamuukade traditsioonilise punumiskunsti kohta ning eksperimenteerib ka nüüdisaegsete materjalide ja tehnikatega. Iseäranis kasutab ta oma loomingus äratäpsud „kummitusvörke“ ja öngenoöre, mille kaudu väljendab ta oma muret keskkonnasaaste pärist. Kogukonna aktiivse liikmena on Carmichael kvandamuukade punumiskunsti taassiuni eestvedaja, jagades teadmisi ja oskusi töötubades, näitustel ja välitöödel.

Jarred Wright on klaasikunstnik, kes on pärít Uus-Meremaalt (maori keeles Aotearoa) Cristchurchist ja elab praegu Austraalias Meanjinis (Brisbane'i).

Ta on teaduslik klaasipuhuja, kes töötab keemia-, nanotehnoloogia- ja mikrobioloogiätööstustes. Oma loomingus uurib ta looduse tabamatus mikrokosmoses esinevaid orgaanilisi vorme ning sulanud klaasi amorfsete tahke-vedela oleku võimet seda nähtust töeselt kujutada. Kõik ta tööd on valminud vanade puhumis- ja pöletamisvõtete abil käsitsi (ja suitsi).

Caitlin Franzmann on kunstnik, kes elab Austraalias Brisbane's. Ta loob installatsioone, helirännakuid, *performance*'eid ning sotsiaalpraktikaid, mis keskenduvad kohapõhistele ja kehalistele teadmistele. Franzmann on õppinud linnaplaneerija. Ta on aastaid töötanud seadusloome ja strateegilise planeerimise valdkonnas.

2018. aastast teeb ta koostööd kollektiivse urimisalgatusega Ensayos, mis keskendub Tulemaad ja teisi saarestikke mõjutavatele ökopolitiilistele probleemidele.

Camila Marambio on transdistsiplinaarne kuraator, loojutustaja ja eradetektiv, kes armastab justutada lugusid, mis algavad, kulgevad ja viivad siis algusesse tagasi. 2010. aastal pani ta aluse kollektiivsele urimisalgatusele Ensayos, mis keskendub Tulemaad ja teisi saarestikke mõjutavatele ökopolitiilistele probleemidele. 2011. aastast on Marambio katsetanud etenduskunstiga, luues soolo- ja ühistöid, mille keskmes on peamiselt inim- ja mitteinimimervis ning tervenemine.

Renee Rossini on Austraaliast pärít ökoloog ja õpetaja, keda paelub teaduspraktikate ja keskkonnafilosoofia ühisala. Koduriigi looduses on tal kokkupuuiteid kõige alates rannikutest kuni põuaste aladeni, ent kõige rohkem on ta keskendunud Austraalia ünikaalse floora ja fauna säilitamisele. Oma loomingus tugineb ta autökoloogiale ja kväärikoloogiale ning keskendub mitmekesislike narratiividelite, mis avalduvad kõigis organismides ja nende suhtluses omalaadsete ja ümbritsevaga.

Rosario Ureta on disainer Tšiili Katoliiklikust Ülikoolist. Tema loomingu keskmes on teaduslike teavitusprojektide graafiline disain. Ta on Tšiili Seenemuuseumi disainer ja teeb Ensayosega koostööd Tulemaal.

Ta töötas välja Tšiili Paviljoni visuaalse identiteedi 59. Veneetsia biennaali tarbeks ning panustas turbaalasid kaitsta töötava Veneetsia kokkuleppe koostamisel osalusdisaini loomesse.

Christy Gast on kunstnik, kelle töö erimeediavormidega põhineb ulatuslikul urimistööl ja välitöödel kohtades, mida ta nimetas tulipöldudeks. Oma loomingus uurib, tõlgendab ja peegeldab ta paiku, kus on jälgia inimihalustest töötu puhkenud konfliktidest. 2010. aastast teeb ta koostööd kollektiivse urimisalgatusega Ensayos, mis keskendub Tulemaad ja teisi saarestikke mõjutavatele ökopolitiilistele probleemidele.

agustine zegers on Tšiilis sündinud kunstnik, kirjanik ja bakterikogum. zegersi looming urib – ning samal ajal ka mälestab – kompleksseid lülsid eksisteerimise ja vastastikuse sõltuvuse vahel, mida kogeb igasugune Maad asustav elus ja mitteelus mateeria. Tekstide, *performance*'ite ja olfaktoorsete installatsioonide näol loob zegers mõtttekudumeid, mis ei kujuta keha kui üksust, vaid kui paljusust. Põimides kunstimetodoloogiasse kvääerteooria epistemoloogiat, rakendab zegers oma loomingus mikroskoopilistesse mõõtmetesse ulatuvaid hoolkandestrategiaid, kaasates töösse näiteks bakterikolooniaid, aromaatseid molekule või seede protsessi.

Simon Daniel Tegnander Wenzel tegeleb etenduskunstiga, videote, lõhnade, helide ja installatsioonidega. Juhindudes uudishismust ja soovist omandada vaikiva teadmise kaudu uusi oskusi, vaatleb ta iidseid traditsioone ja alternatiivtehnoloogiat ning kasutab isiklike kogemusi ja fabuleerimist, et uurida looduslike materjalte ja nende kultuurilist mõju. Luues oma loomingus ruumi mängulisusele ja dissotsiaatsioonile, soovib Wenzel kaardistada kehalise teadmise ja vastupanustrateegiaid, mis suudaks võistelda nüüdisaegse Lääne ühiskonna isiklike, keskkondlike ja normatiivsete struktuuridega.

Randi Nygård (biograafia lk 60)

„Hundid rabas“ (2022)
Randi Nygård ja
Simon Daniel Tegnander Wenzel
Foto: Christy Gast

Wolves in the Mire (2022)
Randi Nygård and
Simon Daniel Tegnander Wenzel
Photo: Christy Gast

ENSAYOS

ENSAYOS

Ensayos is an international nomadic feminist research practice initiated by a group of artists and researchers in 2010 on the archipelago of Tierra del Fuego, which is located at the southern tip of Patagonia, the indigenous lands of the Selk’nam, Yaghan, Kawéskar and Haush peoples. Ensayos (Spanish for ‘inquiries’, ‘essays’ or ‘rehearsals’) was initially focused on the eco-political issues impacting Tierra del Fuego and its inhabitants – past and present, human and other than human. Today, more archipelagos have come into view, with research ‘pods’ growing in Norway, New York and Australia. The mission of Ensayos has been to expand eco-cultural conservation work in Tierra del Fuego and other archipelagos through art, science and community projects in partnership with existing ecological and cultural conservation initiatives.

THE GIFT OF SCENT (2022–2024)

Through sound, text and scent artworks, Ensayos presents its research-in-progress and addresses de-extinction, multispecies dialogues and memory. The works highlight the necessity for global peatland protection.

Due to limited verticality and perception, one can usually only experience a fragment of peatlands from their watery surface. The bogs and fens of Australia, North America and Norway are diverse in their ecologies, cultural meanings and conservation status. They were sites of inquiry, connection and meditation during the Ensayos residencies with artists, indigenous activists and scientists. As a result of this creative fieldwork, three international Ensayos ‘pods’ conjured gifts of scent from their local peatlands to contribute to the multisensory experience of the *Turba Tol Hol-Hol Tol* exhibition, which was staged at the Chilean pavilion during the 59th Venice Biennale.

‘There are many smells, intra-actions and life forms within all of these peatlands that we are not privy to. We give you these olfactory offerings as speculative dives into the depths of peatlands – inhaling and thinking with all of the hidden layers, stored matter and lively interspecies relations that make them crucial sites of eco-cultural heritage.’

A Gift of Scent
[Minjerribah/Terrangeri] (2022)
Audio, 14 min
Created by Karolin Tampere.
Edited with Caitlin Franzmann
Courtesy of Ensayos

Composed with recordings of Denise Milstein's interview with Sonja Carmichael, Freja Carmichael and Caitlin Franzmann. Field recordings by Leecee Carmichael, Caitlin Franzmann, Randi Nygård and Lawrence English. Additional field recordings by Nigel Jacket, Andrew Spencer and Lars Edenius from xeno-canto.org. Additional voices Ernst Risan and Guro Risan. Poem written by Caitlin Franzmann and recited by Amaara Raheem. Music by Vera Dvale. Mixed and mastered by DJ Sotofett.

jalo gaba (2022)
Glass vessel, ungarie reed, incense cones

Glass Vessel: Sonja Carmichael and Caitlin Franzmann with Jarred Wright.
Incense: co-created through conversations, shared research and the many hands of Sonja Carmichael, Freja Carmichael, Leecee Carmichael, Renee Rossini, Caitlin Franzmann, Glynn Carmichael, Jasper Coleman and Ira.

A smoky portal carrying knowledge from damp peat archives caressed by a cool salty breeze. A blend of healing essences slowly burned, gifting wallum scented signals to vital canopies for the generations to come.

A Gift of Scent
[Bog Hollow, Amenia, New York] (2022)
Audio, 14 min
Created by Karolin Tampere.
Edited with Caitlin Franzmann
Courtesy of Ensayos

Composed with recordings of Denise Milstein interviews with Christy Gast and agustine zegers. Field recordings by Randi Nygård and Karolin Tampere. Additional voices Ernst Risan and Guro Risan. Music by Vera Dvale. Mixed and mastered by DJ Sotofett.

Damp and Rich (2022)
Glass vessels, scents
Scent: Christy Gast and agustine zegers
Glass vessel: Jarred Wright

Damp
A full-body submersion into the damp ecosystem of vital, water-retaining mosses and waterlogged flora. An invitation to imagine the uneven contours of Sphagnum capitula as perfectly designed aqueous carrier bags. A call to drip, pour, leak, slip, slide and become slippery.

Rich
A dense meshwork of the musky, malted, medicinal and tarry saps, excretions and notes that connect peatland life through the aromatic molecules they produce within their digestive, root and trunk systems. They are knotted together by an acidic note mimicking the uniquely low pH of the bog that makes all this richness possible.

A Gift of Scent
[Bogerudmyra, Oslo, Norway] (2022)
Audio, 12 min
Created by Karolin Tampere.
Edited with Caitlin Franzmann
Courtesy of Ensayos

Composed with recordings of an interview with Randi Nygård. Field Recordings by Søssa Jørgensen, Randi Nygård and Karolin Tampere. Additional field recordings by Lars Edenius, Stein Ø. Nilsen, Magnus Wadstein, Dag Österlund (xeno-canto.org) and Jennifer Jerret (NPS & MSU Acoustic Atlas). Additional voice Guro Risan. Poem by Randi Nygård

and recited by Ernst Risan. Music by Vera Dvale. Mixed and mastered by DJ Sotofett.

Wolves in the Mire (2022)

Glass vessel, scent

Scent: Randi Nygård and

Simon Daniel Tegnander Wenzel

Glass vessel: Jarred Wright

As we press our fingers into the peat moss, a pungent scent of ocean, wet soil, dried grass, seaweed, pine and rain emerges. There are hints of wet wool and animals, like a dog or a wolf. It is fresh, earthy, dark, resinous, fertile and rich.

Peatlands are ancestors (2022)

Infographic wall text

Designed by Rosario Ureta

Courtesy of Ensayos

Bog is Good, jVivan las Tuberas!, Hol-Hol Tol (2022)

Posters

Designed by Christy Gast, Camila Marambio and

Rosario Ureta with collaboration from Wildlife Conservation Society Chile (WCS)

Courtesy of Ensayos

Odorant Peatlands/Turberas Olorosas (2024)

Scent book

An edition representing the wetlands and peatlands of Karokynká, Tierra del Fuego; Bog Hollow, New York; Bogerudmyra, Oslo; and Minjerribah, Quandamooka Country. The edition includes four scent vials representing each location and a booklet with texts by Camila Marambio and agustine zegers, Hsuan L. Hsu and Kashina.

Elisa Jane Carmichael is a Ngugi woman belonging to the Quandamooka People (Moreton Island/Mulgumpin and North Stradbroke Island/Minjerribah, Queensland). Her practice visually explores the beauty of nature and the surrounding environment, drawing inspiration from her cultural identity and heritage.

Freja Carmichael is a Ngugi woman and curator belonging to the Quandamooka People of Moreton Bay, Australia. Over the past decade, she has worked alongside other First Nation artists, communities, art centres and national and international art organisations on exhibitions, documentation, research and writing projects. Carmichael's work is focused on collaborative curatorial approaches and promoting First Nations fibre knowledge, practices and cultural exchange.

Sonja Carmichael is a Ngugi woman belonging to the Quandamooka people from North Stradbroke Island in Queensland. She works specifically in the medium of fibre basketry and woven sculpture and has revitalised traditional weaving techniques. Her work is informed by her family's deep cultural connections to the land and seas of Minjerribah. She draws inspiration from the many stories connected to traditional Quandamooka weaving and also explores contemporary materials and techniques – in particular, discarded 'ghost nets' and fishing lines – to express her concerns about the preservation of the natural environment. An active member in her community, Carmichael is a leader in the regeneration of Quandamooka weaving, passing on cultural knowledge and skills through workshops, exhibitions and field research.

Jarred Wright is a glass artist from Christchurch, Aotearoa, currently living in Meanjin (Brisbane), Australia. He is a scientific glass blower working in the chemistry, nano-technology and microbiology industry. In particular, he is influenced by the organic forms that arise in the imperceptible microcosm of nature and how the amorphous solid/fluid that is molten glass can accurately portray it. All of his work is shaped by hand (and mouth) while molten hot in the old tradition of bench torch glass blowing techniques.

Caitlin Franzmann is an artist based in Brisbane, Australia. She creates installations, sonic experiences, performances and social practice works that focus on place-based knowledge and embodied practices. She originally trained as an urban planner, working for several years in policy and strategic planning. Since 2018, she has been working with Ensayos, a collective research initiative focused on ecopolitical issues impacting Tierra del Fuego and other archipelagos.

Camila Marambio is a transdisciplinary curator, storyteller and private investigator who delights in telling circular stories. In 2010, she founded Ensayos, a collective research initiative focused on eco-political issues impacting Tierra del Fuego/Karukinka and other archipelagos. Since 2011, Marambio has been experimenting with performance, creating solo and collaborative pieces that are mostly concerned with human and non-human health and healing.

Renee Rossini is an ecologist and educator from Australia who is interested in the overlap of scientific practice and environmental philosophy. She has gained rich experience from her home country, from the coastlines to the arid zones, and she always places a strong focus on the conservation of Australia's unique flora and fauna. Her practice is rooted in autecology and queer ecology, centering the diversity of narratives that exist in each organism and its interaction with its kin and its environment.

Rosario Ureta is a designer from the Universidad Católica de Chile. Her work focuses on graphic design for scientific outreach projects. She is a designer at the Museo del Hongo (Mushroom Museum) and collaborates with Ensayos. She worked on the visual identity of the Chilean Pavilion at the 59th International Art Exhibition at the Venice Biennale and was part of the participatory design of the Venice Agreement, a declaration for the protection of peatlands.

Christy Gast is an artist whose work across media stems from extensive research and site visits to places she thinks of as 'contested landscapes'. She is interested in places where there is evidence of conflict in human desires, which she traces, translates or mirrors through her art practice. Since 2010, she has worked with Ensayos, a collective research practice working on issues

of political ecology in Tierra del Fuego and other archipelagos.

agustine zegers is an artist, writer and bacterial community born in Chile. zegers's work studies and, at the same time, seems to commemorate the very complex links of existence and interdependence among those of us who inhabit this Earth as living and non-living matter. Through texts, performances and olfactory installations, zegers constructs weavings of thought that propose a perception of the body not as a unit, but as a multitude. By integrating epistemologies from queer theories into their artistic methodologies, zegers mobilises strategies of care that reach microscopic dimensions by involving bacterial colonies, aromatic molecules or food ingestion in their artistic projects.

Simon Daniel Tegnander Wenzel works with performance, video, scent, sound and installation. Driven by curiosity and a desire for learning new skills through tacit knowledge, he looks at ancient traditions and alternative technology and uses personal experience and fabulation to engage with natural materials and their cultural significance. By giving space for playfulness and dissociation in his work, Wenzel aims to outline strategies for resistance and an embodiment of knowledge that can challenge personal, environmental and normative structures in a western urban society.

Randi Nygård (bio on pp. 65)

Hilde Hauan Johnsen

Värviprismaloodusest 4

Installatsioon, taimedega värvitud siid

Kolme riigi kõnnisel:

- Krokfjell / Pasvikdalen (69° N, $28,6^{\circ}$ E) Sápmi (Venemaa, Soome ja Norra kokkupuutepunkt).
- Goldajärvi (69° N, 20° E) Sápmi (Rootsi, Soome ja Norra kokkupuutepunkt).
- Nendel aladel korjatud taimed ajavahemikul august 2022 – märts 2024 on värvinud siidi 20 eri tooni.

Mis on valgus, värvid ja mustrid? Kuidas neid koetakse, avastatakse ja kasutatakse? Läbi teadusliku läätse vaadates võidakse keskenduda valguse, värvide ja mustrite füüsikalistele külgedele. Pääkesevalgus soojendab maapinda, juhib globaalseid ilmastikumustreid ning käivitab eluloova fotosünteesiprotsessi. Suurimal skaalal on valguse ja mateeria reaktsioonid aidanud kujundada kõigi elusolendite eksistentsi. Valgus, värvid ja mustrid on töeline aken universumisse, näidates meile kultuure, tundeid, identiteete ja geopoliitilisi draamasid nii kosmoloogilisel kui ka aatomite tasandil.

Seda läätse on võimalik kasutada ka optilise maailma estetiliste ja poliitiliste küsimuste vaatlemiseks. Nägemismeel ühes teiste meeletega, nagu haistmine, kompimine ja vaist, on tööriistad maailma kogemiseks ja sellega suhtlemiseks. 10×4 meetri suurune tekstiilinstallatsioon on efemeerne töö, mis üht-aegu nii sümboliseerib kaude kui ka näitab otse „värvihetkede“ kaudu eri geograafilisi piirialasid, näiteks Sápmi (Norra, Rootsi, Venemaa ja Soome) ning Gaza Palestiina ja Iisraeli vahel. Taimeliikide rohkus võib küll paigutu sarnane olla, ent mõnes kohas alles juuri alla ajav liik võib mujal olla kohalik. Ka taimed on piiriületajad – mõnikord omatahtsi, ent enamatki ikka loomade, kaupade ja inimeste liikumise tagajärjena. Taimevärvि kvaliteet võib anda palju infot leiukoha, selle toitainete, veetaseme või kliima kohta. Kohates aastate jooksul rohkeid nähtamatuid ja nähtavaid piire näiteks riikide, erastamisseaduste ning praeguste ja ajalooliste konfliktialade

näol, värvib Johnsen neilt aladelt kogutud taimedega kümneid meetreid siidi ja villa.

Hilde Hauan Johnsen uurib geopoliitikat, identiteeti, piire, kulumist, nomaadlust ning igavesi materjalipõhisid teadmisi ja traditsioone. Piirid kontseptuaalses, kunstilises ja geopoliitilises kontekstis on innustanud teda maailma jälgima ja selles osalema. Oma loomingus kombineerib ta kaht mõõtühikut: omaenda eraomandi piire ja suuremate geopoliitiliste huvide piirialu. Isegi väike taim kätkeb endas

ajalugu. Hauan Johnsenit huvitab looduslik kangavärvimine, taimelukäigu sõltumine regioonist ja keskkonnast, taimevärv ning selle tähtsus rahvameditsiinis. Oma tehnikat maailmas tutvustades on tal ajapikku tekinud küsimus, kas taimi, millega ta kokku puutub, leidub samas kohas ka viie või kümne aasta pärast. Milliseid uusi piire saaks nende abil tömmata? Millest räägiks siis selle taimevärv?

Taimedega värvimine
Foto: Hilde Hauan Johnsen

Dyeing with plants
Photo: Hilde Hauan Johnsen

Hilde Hauan Johnsen

Hilde Hauan Johnsen
Colour Prism From Nature 4
Installation, plant dyed silk

Three Country Cairn:

- Krokfjell/Pasvikdalen (69 degrees north and 28.6 degrees east) Sápmi (current meeting point of Russia, Finland and Norway).
- Goldajärvi (69 degrees north and 20 degrees east) Sápmi (current meeting point of Sweden, Finland and Norway).
- The plants collected in these areas between August 2022 and March 2024 have given 20 colours to the silks.

What is light, colour and pattern? How is it experienced, explored and exploited? Through a scientific lens one may focus on the physics of light, colour and pattern. Light from the sun heats the earth, drives global weather patterns and initiates the life-sustaining process of photosynthesis. On the grandest scale, light's interactions with matter have helped shape the existence of all living beings. Indeed, light, colour and patterns provide a window on the universe – from cosmological to atomic scales – including culture, feelings, identities and geopolitical dramas.

It is possible to widen this lens into aesthetic and political enquiries of the optical world. The sense of sight, alongside other senses such as scent, touch and intuition, are tools for perceiving the world and ways of communicating within it. The displayed 10×4 metre large textile installation is an ephemeral work that symbolises yet also takes a concrete 'colouring moment' from geographical border areas such as Sápmi (Norway, Sweden, Russia, Finland) and Gaza between Palestine and Israel. The richness of plant species might in some cases be similar, what is introduced in some places is native in others. Plants are also crossing borders, sometimes on their own terms, but often they tell us about mobility of animals, goods and humans throughout time. The quality of the colours can tell a lot about a place, its nutrients, water levels and its climate. Invisible and visible borders, such as the ones constructed by nation states, privatisation laws,

ecosystems, current and historical borders of conflict – over many years and borders, Hauan Johnsen has been dyeing tens of metres of silk fabric and wool cloth with plants collected from such areas.

Hilde Hauan Johnsen addresses the themes of geopolitics, identity, borders, belonging, nomadism, eternal material-based knowledge and traditions. Borders – as a concept and in an artistic and geo-political context – have for her been part of the driving force in observing and acting in the world. She works with her long-term method that focuses on combining two units of measurements: her private property boundaries and borderlines of greater geo-political interest. In her work, even a small plant is a history. Hauan Johnsen is deeply interested

in natural fabric dyeing, and especially in the plant's life in a particular region and its habitat, as well as what colour it presents or if the plant has an important use in folk medicine. As she has been travelling with this method throughout different regions, she ponders whether the same plants will be in these habitats in five to ten years. Which new borders might be drawn? What will the colour of the plants communicate then?

Hilde Hauan Johnsen

Ingrid Bjørnaali on multidisciplinary artist, who saves biotopes through her research on the relationships between nature and culture. She has conducted fieldwork in various countries, including Norway, Canada, and the USA. Her work often involves working with local communities and traditional knowledge. She has exhibited her work in numerous international exhibitions and has received several awards for her research and artistic practice.

52

Ingrid Bjørnaali
Maria Simmons
Fabian Lanzmaier
Maakehad, kõdunev mass (2023)
Video, 22 min 33 sek

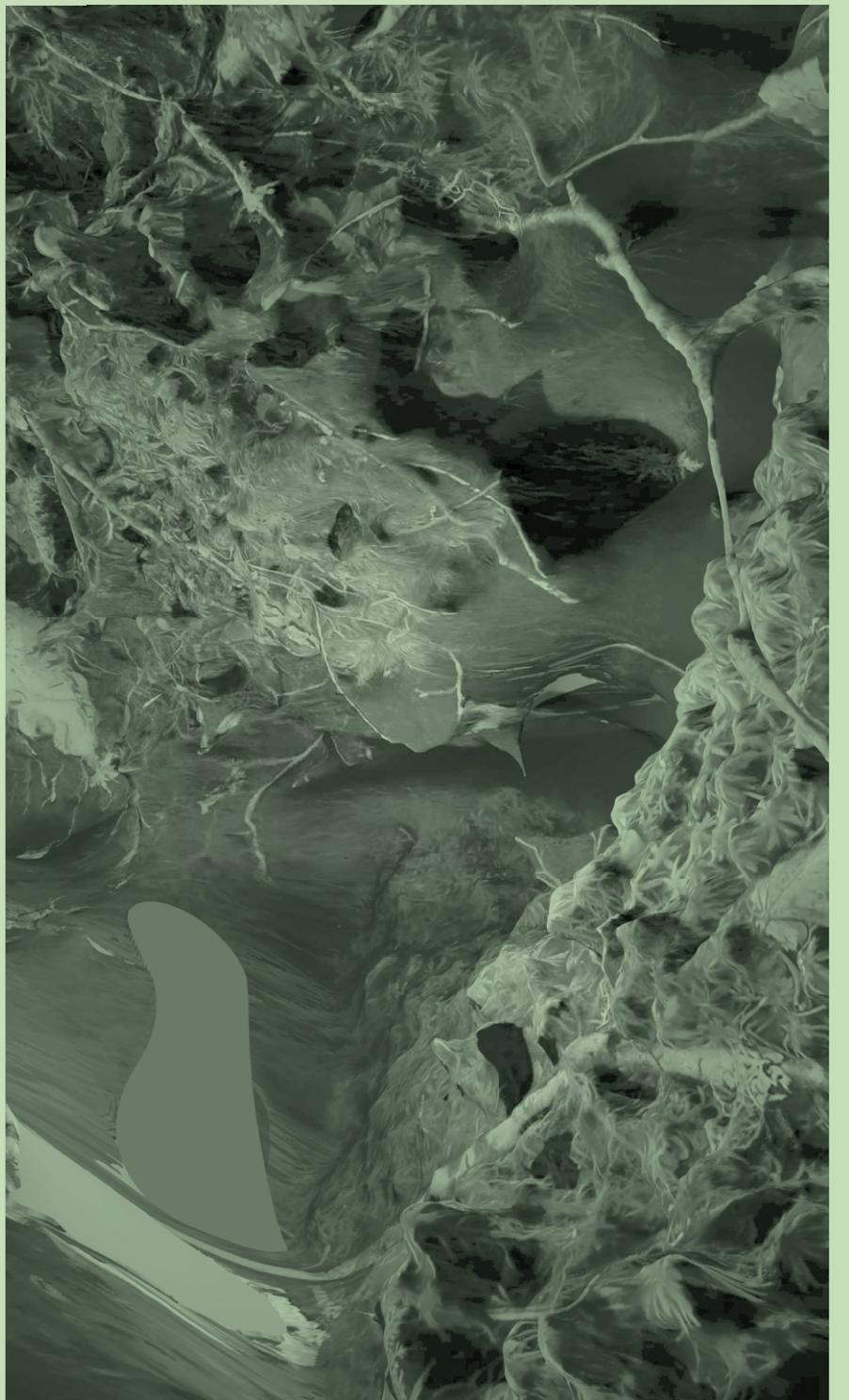
„Maakehad, kõdunev mass“ on Ingrid Bjørnaali, Maria Simmonsi ja Fabian Lanzmaieri audiovisuaalne ühisteos, mis keskendub soodele ja nende tõlgendustele mitmesuguste salvestus- ja 3D-modelleerimistehnikate abil. Nagu sedastab Legacy Russell teoses „Glitch Feminism“, saavad tõrked kui tehnika paratamatu kaaslane olla tunnistajaks potentsiaalsele (biotoobi mitmesuse) vastupanule binaarkoodiks pisendatuse suhtes. Seega näevad kunstnikud siin tarividust jätta tehnika-põhine tõlgendus puutumata, võttes omaks kõikvõimalikud valetõlgendused. Pealeloetud tekst põhineb uurimistööl, müütidel ja märgaladel tehtud välitööde märkmetel. Lisainfot ja -inspiratsiooni on pakkunud Anna Tsingi, Karen Baradi ja Espen Sommer Eide teosed „Arts of Living on a Damaged Planet“ ja „Spectres 1: Composing Listening/Composer l'Écoute“. Heliteoses on kasutatud sooretkedel tehtud salvestuste töötusi ja süntesaatorihielisi. Ingrid, Maria ja Fabian kohtusid ja alustasid seda projekti Mustarinda residentuuris Soomes ning Norras Bergeni Elektroonilise Kunsti Keskuses.

Toetajad: Fond for Lyd og Bilde, Kanada Kunstinõukogu, UKAI Projects ning Bergeni Elektroonilise Kunsti Keskus.

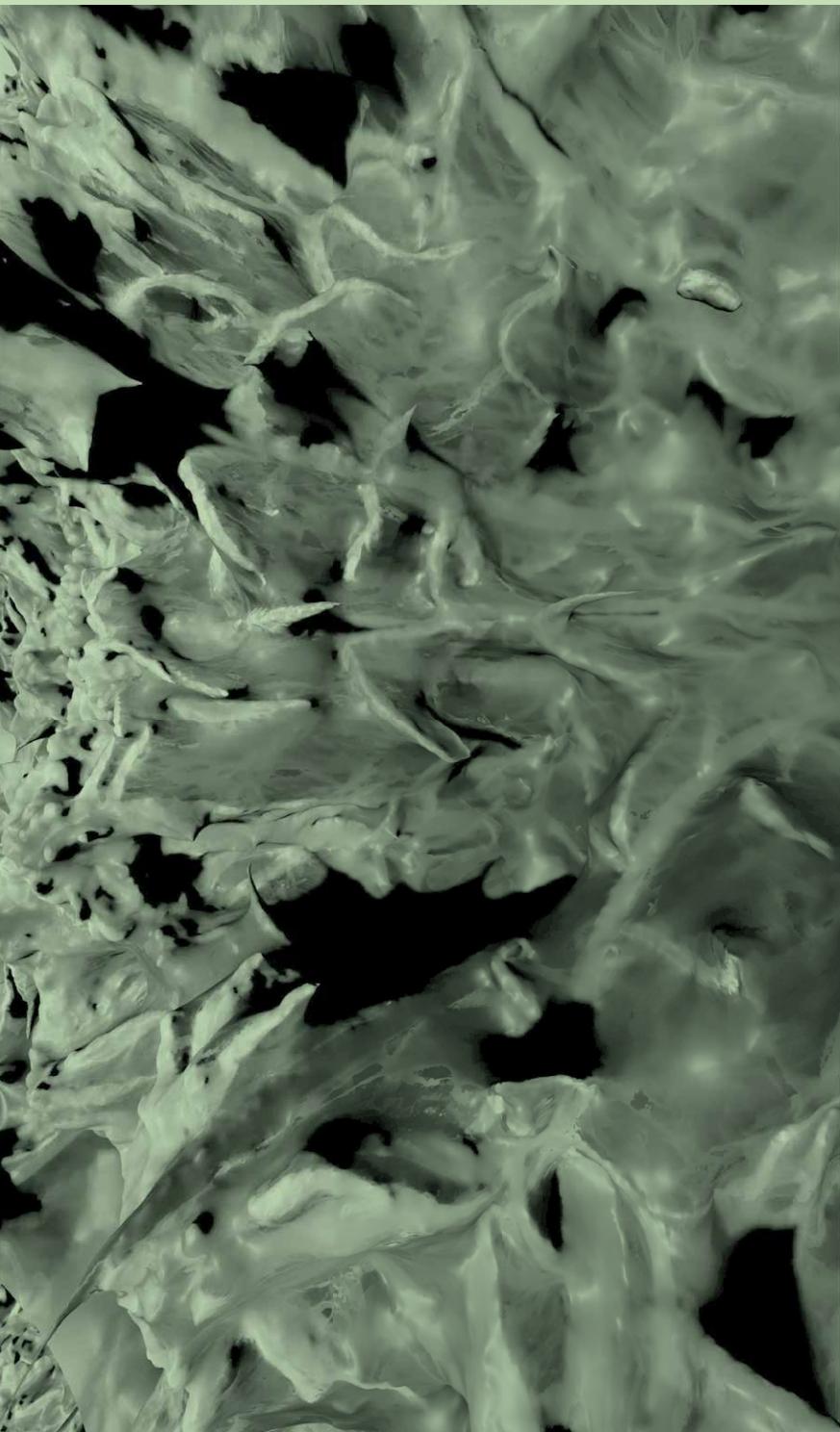
Maria Simmons on Kanada sümbool-kunstnik, kes uurib hübriidskulptuuride ja installatsioonide abil potentsiaaliga keskkondi. Tema looming näeb saastamist koostööaktina ning isegi julgustab seda. Simmons kogub prügi, kasvatab pärmi, väetab taimi ja toidab puuviljakärbseid. Ta teeb kunsti, mis end ise sõob.

Fabian Lanzmaier on Viinis elav muusik ja helikunstnik. Oma kohaspetsiifilises ja tihtipeale kollaboratiivses loominguurib ta seoseid heli ja muu meedia, näiteks etenduskunsti, skulptuuri, valguse ja video vahel. Audiosünteesi abil avastab ta heli tekstuurseid ja struktuurilisi aspekte, aga ka selle ruumikogemust. Hiljutistes töödes on ta eksperimenteerinud sellega, kuidas tajutakse ja mõtestatakse loomulikke ja kunstlikke helisi ning muutlikke ja eba-määraseid keskkondi.

53

Ingrid Bjørnali, Maria Simmons, Fabian Lanzmaier

Kaadrid videost „Maakehad, kõdunev mass“ (2023)
Ingrid Bjørnali, Maria Simmons, Fabian Lanzmaier

Film stilsi from *Land Bodies, Decomposing Mass* (2023)
Ingrid Bjørnali, Maria Simmons, Fabian Lanzmaier

Ingrid Bjørnaali

Maria Simmons

Fabian Lanzmaier

Land Bodies, Decomposing Mass (2023)

Video loop, 22 min 33 sec

Land Bodies, Decomposing Mass is an audio-visual collaboration between Ingrid Bjørnaali, Maria Simmons and Fabian Lanzmaier, focusing on peatlands and their interpretation through various recording and 3D computing technologies. As a natural part of all technology, glitches can, according to Legacy Russell's *Glitch Feminism*, witness a potential opposition (from the multitude that is a biotope) to being reduced to binary code. The artists therefore see it fit to leave the technological interpretation as is and embrace all misreadings. The text of the voiceover is based on research, myths and field notes from their encounters with peatlands. It is also informed and inspired by texts written by Anna Tsing, Karen Barad and Espen Sommer Eide, from the books *Arts of Living on a Damaged Planet* and *Spectres 1: Composing Listening/Composer L'ecoute*. The audio consists of edited field recordings from the physical peatlands as well as sounds produced with synthesisers. Ingrid, Maria and Fabian all met and initiated this collaboration during a stay at the Mustarinda residency in Finland and at BEK in Bergen, Norway.

Supported by Fond for Lyd og Bilde, Canada Council of the Arts, UKAI Projects and BEK – Bergen Centre for Electronic Arts.

Ingrid Bjørnaali is a multidisciplinary artist who records biotopes in various states of their world-building processes. With the aim of learning from our surrounding nature and co-existing species, she makes intimate close-up readings through e.g. photogrammetry, which relates to satellite mapping and the mediation of anthropocentric spaces and monuments. She obtained an MFA from the Oslo National Academy of the Arts, with periods spent in Helsinki at Kuvataideakademia's 'Time and Space Arts'. Her works have been exhibited in Toronto, Helsinki, Berlin, Milano, Zagreb, Reykjavik and Timișoara, among other places.

Fabian Lanzmaier is a musician and sound artist living in Vienna. In his site-specific

and often collaborative works, he explores the connection of sound and other media such as performance, sculpture, light and video. He uses audio synthesis to explore aspects of texture and the structure of sound as well as its presence within space. In his recent work, he is experimenting with the perception and ideas of natural and artificial sounds, fluid and ambiguous environments.

Maria Simmons is a Canadian symbiotic artist who investigates potentialised environments through the creation of hybrid sculptures and installations. Her work embraces contamination as an act of collaboration. She collects garbage, grows yeast, ferments plants and nurtures fruit flies. She makes art that eats itself.

Ingrid Bjørnaali, Maria Simmons, Fabian Lanzmaier

Enn Kärmä

Villu Järmut

Näe looduses liitlast! (1987)

Milline on järgmine suutäis? (1988)

Originaalplakati offset-taastrükk

Kasutamine kunstnikue ja Eesti Kunstimuuseumi loal

Need kaks plakatit panevad näituseprojektile aluse, pakkudes ajaloolist pilku Eesti kunsti ja keskkonnaaktivismi maailma. 1970.–1980. aastatel loid keskkonnaaktivistid ja visuaalkunstnikud ühise poliitilise liikumise, et võidelda elurikkuse pideva hävitamise vastu. Esmalt astuti soodesõja nime all tuntuks saanud protesti käigus vastu Nõukogude keskvõimu ulatuslikele rabakuivendusplaanidele; hiljem järgnes nn fosforiidisõda ehk ulatuslikud meelevaaldused hiiglasliku fosforiidikaevanduse rajamise vastu. Liikumiste tulemusena loodi 30 sookaitseala ja kaevandusplaanid peatati. Suurt osa fosforiidist kasutatakse väetisteks; kivimfosforit kasutatakse ka säilitusainetes ja küpsetusjahus. Villu Järmut avas siinsele näitusele eelnenedud meilivahetuses plakatite tausta: „Plakat poolikute leivapätsidega tehti ajal, kui kardeti, et Nõukogude võim hakkab fosforiiti kaevandama ning avab uued kaevandused Toolses, Muugal ja Virus. Plakat on seisukohavõtt keskkonna saamise vastu.“

Paralleelina saab välja tuua Sápmi regioonis Põhja-Norras toimunud Alta aktsiooni, mille keskmes oli saami kunstnik ja keskkonnaaktiviste vastuseis Alta/Kautokeino vooluveekogu arendamisele ning Alta jõele plaanitavale hüdroelektrijaamale.

Enn Kärmä ja Villu Järmut töötasid 1980. aastatel plakatidisainitandemina.

Nad kuulusid kõige produktiivsemate ja mängulisemate plakatidisainerite hulka ning töötasid fotolavastuste ja fotomontaaži meediumidega. Plakatikunstil oli 1980. aastate Eestis tähtis roll, mis võimaldas kunstnikel selle meediumi piire katsetada ning kasutada kahemõõtmelist pinda, et astuda dialoogi teiste kunstivormide uuenduslike trendidega. Nõukogude Eestis sai seda teha üksnes piiratud ringkondades. Järmut ja Kärmä on üheskoos disaininud umbes 140 plakatit.

(järgneval lehekülgel)

„Näe looduses liitlast!“ (1987)

Enn Kärmä ja Villu Järmut
Eesti Kunstimuuseumi ja kunstnikue loal

(next page)

Näe looduses liitlast!

(See Nature as Your Ally!) (1987)

Enn Kärmä and Villu Järmut

Courtesy of the Estonian Art Museum
and the artists

Enn Kärmä
Villu Järmü^t
Näe looduses liitlast!
(See Nature As Your Ally) (1987)
Milline on järgmine suutäis?
(What Should We Bite Into Next?) (1988)

Offset re-print of original poster work
With permission from the artists and the Estonian
Art Museum

These two posters set the tone for the exhibition project by giving a historical glimpse into art and environmental activism in Estonia. In the 70s and 80s, environmentalists and visual artists came together in a political movement to fight the ongoing destruction of biodiversity. First, in what has been named the 'Bog Wars', against the Soviet central government's massive plans to drain vast peatland areas and later on in the 'Phosphorite Wars', against the creation of huge phosphorite mines. The movement managed to secure the creation of 30 bog protection areas and put the mining plans on hold. A large percentage of phosphorite is used for fertiliser; phosphorus from rock phosphate is also used in food preservatives and baking flour. The context of these poster works in Villu Järmü's own words in an email conversation prior to this exhibition: 'The poster with images of half loaves of rye bread was made during the time when the Estonian public was worried about the Soviet authorities possibly starting the mining of phosphorite and about opening new mines in the areas of Toolse, Muuga and Viru. The poster is a stand against environmental pollution.'

A well-known parallel protest from the region of Sápmi/Northern Norway is the Alta action, when Sami artists and environmentalists protested against the development of the Alta/Kautokeino watercourse where the plan was to build a hydroelectric plant on the Alta River.

Enn Kärmäst ja Villu Järmütu tööd olid 1980. aastatel ühtlasi kõrgeks tasandiks kasvanud. Nende tööd on näidatud muuseumides ja näitusel. Tänu sellele on saanud näha, kuidas nende tööd on muutunud aja jooksul.

Randi Nygård tunneb huvi soode iseenesliku väärtsuse ilmingute vastu. Ta usub, et taimede, loomade ja ökosüsteemide paremaks esindamiseks haldus- ja seadusloome-tasandil on vaja poetelist mõtteviisi. See on tema sõnul veendumus, et meie sõnad, numbrid ja süsteemid ei suuda iial hõlmata ümbriselt valju ja erksust täielikult ning et me peame olema avatud köigile, mida ei saa täielikult mõista, ent mida siiski teaduslike faktide põhjal mõnikord tajutakse. Üks Nygårdi meetodeid on leida üllatavalt poetilisi teadusavastusi. Nii näiteks on avastatud, et mändide lõhn suudab pilvi luua ja sademeid esile kutsuda, rabad hingavad vett ning meie hammaste ja mälestuste vahel on side.

Søssa Jørgensen (biograafia lk 80)

Geir Tore Holm (biograafia lk 83)

Jaan Evart on Tallinnas ja Amsterdamsis tegutsev graafiline disainer. Pärast õpinguid Eesti Kunstiakadeemias ning Amsterdamsis Gerrit Rietveldi Akadeemias omandas ta 2009. aastal Werkplaats Typografie magistriprogrammis Arnhemis magistrikraadi. Evart töötab peamiselt kultuurinstitusioonide disainerina ning teeb tihedat koostööd nii Eesti kui ka teiste maade kunstnikke, disainerite ja kirjutajatega.

Brit Pavelson on graafilise disaini ja visuaalse kommunikatsiooni haridusega kujundaja. Brit teeb tellimustöid ja tegeleb ka omaloominguga. Ta on kujundanud visuaalseid identiteete ja katalooge näitustele, aga ka näiteks ühistranspordi infograafikat. Kunstnikuna huvitavad teda eri disainikeeltega kaasnevad kultuurilised väärushinnangud ja nendega mängimine, millega seoses on ta näiteks loonud tapee-dimustreid ja muid ruumikaunistusi.

Else Lagerspetz on vabakutseline kultuuritöötaja ja graafiline disainer, kes tegutseb Tallinnas, Helsingis ja Amsterdamis. Lagerspetzi paeluvad kirjaliku keele ja visuaalse vormi kokkupuutekohad, mida ta uurib graafilise disaini, kirjastamise ja teksti kaudu. 2016. aastal lõi ta koos Loore Viiresega kollektiivi Knock! Knock! Books, mis on andnud mõlemale võimaluse avastada kirjastamist ja katsetada selles ilukirjandusest inspireeritud disainivõt-teid. 2017. aastast töötab Lagerspetz Eesti Kunstiakadeemia külalisõppjööna.

Geir Tore Holm

Smiehta čiekjalit (Mõtle sügavalt) (2024)

Randi Nygård

La myra pusta vatn (Lase sool vett hingata) (2024)

Søssa Jørgensen

Mye mer myr (Palju rohkem raba) (2024)

Jaan Evart

Soo (2024)

Brit Pavelson

Paunküla suveniirid (2024)

Else Lagerspetz

Las ta koriseb, suliseb ja udutseb (2024)

Plakatid, offsettrükk, eri suurused

Kunstnikud said „Näe looduses liitlast!“ vaimus üleskutse uusi plakateid luua. Tööd telliti projekti „Sügaval soos – möeldes koos turbaaladega“ raames, mis on päädinud kahe näitusega: Tromsø Kaasaegse Kunsti Keskuses („Talvitumine“) ja EKKMis („Eoste teke“). Norra kunstnike esimesed kolm plakatit olid otsene koostöö vabaühendusega SABIMA, mis seob Norra keskkonnaühendusi ning seisab elurikkuse vähenemise peatamise ja sellealase teadlikkuse tõstmise eest. Hetkel korraldab SABIMA kampaaniat „Päästke turbaalad!“ ning teeb aktiivset lobitööd, et Norra rabasid ja märgaluu kaitsvad seadused oleksid praegu kehtivatest eeskirjadest mõjusamat. SABIMA kasutab soode teabe levitamiseks ka erinevaid meediaplatvorme. Kampaania levitamiseks kasutab SABIMA neid plakateid nii ajalehtedes kui ka sotsiaalmeedias.

Projekti teine peatükk „Eoste teke“ esitleb kolme eesti disainerit, kellele anti samasugune ülesanne. Nende keskne teema on rabade kaitsmise ja taastamise ajakriitilisus Eesti kontekstis. Ehkki raba ei nähta Eestis enam ohtliku, tarbetu ja koleda

mästikuna, vaid kauni vaatamisväärsuse ja riikliku identiteediosana, vajavad iseäranis turbaalad jätkuvalt kaitset ja taastamist, mistöttu peab turbakaevandused võimalikult kiiresti peatama.

Otsus kasutada näitusel nii vanu kui ka uusi plakateid põhineb soovil kõrvutada kahte erinevat, ent lähedast konteksti, et jätkata traditsioonilist koostööd ja sidet keskkonnakaitsjate ja kunstnike vahel ning austada suurt vaeva, mida on nähtud nii varasemate kui ka kestvate keskkonaprobleemide lahendamise nimel.

Plakatiprojekt sai alguse Randi Nygårdi vestlusest Karolin Tamperega. Selle juured on Nygårdi pikaaegses uurimistöös ning sidemeis keskkonnaorganisatsiooniga SABIMA.

From: August Gailit, *Toomas Nipernaadi*,
trans. Eva Finch and Jason Finch
(Sawtry: Dedalus, 2018).

'Don't you touch Maarla!' he repeated. 'Let it gurgle, ripple and mist, we're used to this.' 'I'll drain it out!' Nipernaadi shouted. 'And when the waters go running, frothing,' he says ceremonially, 'then I want to sing praises to my work and skill, praises to myself, as I will have defeated nature!'

Else Lagerspetz is a freelance cultural worker and graphic designer who works in Tallinn, Helsinki and Amsterdam. Lagerspetz is fascinated by the intersections of written language and visual form, which she explores through graphic design, publishing and text. In 2016, together with cofounder Loore Viires, she created the collective Knock! Knock! Books, which serves as a platform for the pair to explore publishing and design as tools for fiction writing. Since 2017, Lagerspetz has been working as a guest lecturer at the Estonian Academy of Arts.

Geir Tore Holm, Randi Nygård, Sessa Jørgensen, Jaan Evert, Brit Pavelson, Else Lagerspetz

„Las ta koriseb, suliseb ja udutseb“ (2024)
Else Lagerspetz

Let it gurgle, ripple and mist (2024)
Else Lagerspetz

**«MAARLAT ÄRA PUUTU!»
KORDAS KÜÜP. «LAS TA
KORISEB, SULISEB JA UDUTSEB,
OLEME SELLEGA HARJUNUD.» «TÜHJAKS LASEN
TA!» HÜÜDIS NIPERNAADI.
«JA KUI VEED HAKKAVAD
VAHUTADES TORMAMA»
ÜTLEB TA PIDULIKULT,
«SIIS TAHAN MA MÄNGIDA
KIITUST OMA TÖÖLE
JA OSKUSELE, KIITUST
ENESELE, KE'S ON VÕITNUD
LOODUSE!»**

August Gailit «Toomas Nipernaadi»

Geir Tore Holm

Smiehta Čiekjalit / Mõtle sügavalt (Think Deeply) (2024)

Randi Nygård

*La Myra Pusta Vatn
(Let The Bog Breathe Water) (2024)*

Søssa Jørgensen

Mye Mer Myr (Much More Mire) (2024)

Jaan Evart

Sooo (2024)

Brit Pavelson

Souvenirs From Paunküla (2024)

Else Lagerspetz

Let It Gurgle, Ripple And Mist (2024)

Posters, offset print, various sizes

The artists have been invited to make new posters inspired by the intentions of *Näe looduses liitlast!* The commissioned posters are produced in the context of the two exhibitions of the *Down in the Bog – Thinking with Peatlands* project at Tromsø Kunstforening/Romssa Dáiddasiida (*Hibernation*) and EKKM (*Sporulation*). The first three new posters by the artists based in Norway saw a direct collaboration with the environmental NGO, SABIMA, which is a national umbrella organisation for biological associations in Norway that works to raise awareness around and stop the loss of natural biodiversity. SABIMA currently has an ongoing campaign named Save the Peatlands!, which actively lobbies to make new legal agreements to protect the Norwegian mires and wetlands to a larger extent than existing regulations do. On different media platforms they currently spread engagement and knowledge about peatlands to a wider public. SABIMA is free to use these posters for the sake of their campaign in newspapers and social media.

Geir Tore Holm, Randi Nygård, Søssa Jørgensen, Jaan Evart, Brit Pavelson, Else Lagerspetz

Within the framework of the second chapter of the overall project, *Sporulation* presents three designers based in Estonia who have been invited to respond to the same task and aim. This time the anchor point is the urgency of mire protection and restoration in the Estonian context. Even though the changed perspective on mires from being viewed as dangerous, unproductive and ugly landscapes has changed into them being promoted as beautiful tourist attractions that form part of the country's identity, peatlands in particular are still in need of protection and restoration as well as an urgency to ban the peat mining industry.

The gesture of including the older and new posters in this exhibition aims towards anchoring deeper learning from two different but neighbouring contexts, to continue the tradition of collaboration and the creation of alliances between environmentalists and artists as well as to honour important work and engagement in relation to environmental struggles in the past alongside ongoing ones in the present.

This poster project was developed by Randi Nygård in dialogue with Karolin Tampere. It is anchored in Nygård's long term mire research and relationship with the environmental organisation SABIMA.

Randi Nygård is interested in representations of the bog's inherent value. She believes that poetic mindsets are necessary if we are to make better representations in management and legislation for plants, animals and ecosystems. The poetic view, as understood by her, is the insight that our words, numbers and systems can never fully encompass what is alive and vibrant around us, and that we need to open up towards that which cannot be fully understood, but is yet sometimes sensed, in addition to scientific facts. One of Nygård's methods is to revel in poetic discoveries made by scientists, such as the facts that the scent of pine trees can create clouds and make it rain, that bogs are breathing water or that our teeth are connected to our memories.

Geir Tore Holm (bio on pp. 85)

Søssa Jørgensen (bio on pp. 82)

Jaan Evart is a graphic designer working in Tallinn and Amsterdam. Having previously studied at the Estonian Academy of Arts and the Gerrit Rietveld Academy in Amsterdam, in 2009, Evart graduated from the Werkplaats Typografie Master's programme in Arnhem. Evart mainly works as a designer for cultural institutions, collaborating closely with artists, designers and writers both in Estonia and abroad.

Brit Pavelson is a designer with an education in graphic design and visual communication. Pavelson's practice consists of commissioned work and independent projects. She has designed visual identities and catalogues for exhibitions, as well as public transport infographics, among other things. As an artist, she is interested in the cultural values associated with different design languages and how she can play with these in her work – for example, when creating wallpaper patterns and other interior decorations.

Kristina Norman

„Janu“, „Orhideliiriumi“ triloogia (2022)

Video, 14 min 23 sek

Rühm Pluss Null loal

„Janu“ on ümberasustatud taimede ja masinate posthumanistlik koreograafia. Janu luksuse ja külluse järele on jõud, mis hoiab kapitalistlikku masinavärki liikumises. Turba kaevandamise eesmärgil kuivendatakse Eesti rabad, mille tagajärjel kaob põhjavesi ja kaevud jäävad kuivaks. Eesti turvast vajatakse miljonite tonnide kaupa orhideede kasvusubstraadiks Hollandi kasvuhoonetes. Masstootetud orhideed võivad tunduda kuna-gise eliitkauba haleda jäljendusena, sest nüüd on nad laiatarbe-kaubana kättesaadavad pea igaühele. Sellegipoolest on odavate kuukingade ostjad omandanud luksuse, arvestades kui palju nähtamatut tööd ja loodusressursse on kulunud nende tootmisele.

„Janu“ on osa Kristina Normani filmitrioloogiast „Orhideliirium“, mis valmis 59. Veneetsia biennaali tarbeks. „Orhideliirium“ pakub erinevaid viise kolonialismipärandi mötestamiseks. Taasluues ununenud seoseid Ida-Euroopa ja globaalse lõuna vahel, tuletab see postsotsalistlikele riikidele meelde nende koloniaalajalugu – on see ju miski, mis tekitab neile tihti ebamugavust. Triloogia uurib eeskätt koloniaalajaloo kaas-aegust, mistöttu keskenduvad filmid neokolonialismi nähtusele süvenevate kriiside ajastul, vihjates samas ka vastupanu võimalikkusele.

Kristina Norman on Tallinnas elav kunstnik, kelle interdisciplinaarne looming sisaldb videoinstallatsioone, skulptuure ja linnaruumiprojekte, aga ka dokumentaal-filme ja etenduskunsti. Teda paeluvald kollektiivmälu ja unustamine, avaliku ruumi memoriaalne kasutamine, aga ka kehapolitiika õrn sfääär, mis kompab avaliku ja privaatse piiri alu. Aastal 2009 esindas ta Eestit 53. Veneetsia biennaalil sooloprojekti, milleks oli mitmekihiline segameediainstallatsioon „After-War“. Projekt uuris ühe Nõukogude-aegse monumendi ümberpaigutamise pärast Tallinnas puhkenud konflikti. Normani avalik aktsioon

monumendi algses asukohas sai üheks enim kõneainet tekitanud kunstiteoseks taasiseseisvunud Eestis.
2022. aastal esindas Norman Eestit 59. Veneetsia biennaalil ökokriitilise näitusega „Orhideliirium. Isu külluse järele“, mis loodi ühes Bita Razaviga ning mida kureeris Corina Apostol. Eesti Paviljoni tellimus-tööna valminud eksperimentaalte filmitrioloogia pakub eri viise kolonialismipärandi mötestamiseks Ida-Euroopa eripärasest perspektiivist.

Kristina Norman

Filmikaader, „Janu“
filmitrioloogiast „Orhideliirium“ (2022)
Kristina Norman, Rühm Pluss Null loal

Film still from *Thirst*
from the *Orhideliirium* film trilogy (2022)
Kristina Norman, Copyright Rühm Pluss Null

Kristina Norman is a Tallinn based artist whose interdisciplinary work includes video installations, sculpture and projects in the city space, as well as documentaries and performance. She is interested in issues of collective memory and forgetting, the memorial uses of the public space and the subtle sphere of the body politics that transgresses the boundaries between the public and the private. In 2009, she represented Estonia at the 53rd International Art Exhibition – La Biennale di Venezia with a solo project, the multi-layered mixed media installation *After-War*. The project was a study of a conflict around the relocation of a

Soviet monument in Tallinn, and Norman's public intervention in the former location of the monument became one of the most debated artworks in re-independent Estonia. In 2022, Norman represented Estonia at the 59th Venice Biennial with the ecocritical exhibition *Orhideliirium. The Appetite For Abundance*, a duo show with Bita Razavi and curated by Corina Apostol. Norman's experimental film trilogy commissioned for the Estonian Pavilion offers multiple ways to reflect on the legacies of colonialism from a specific Eastern European perspective.

Kristina Norman

Thirst – From The Orchidelirium Trilogy (2022)

Video, 14 min 23 sec

Copyright Rühm Pluss Null

The film *Thirst* is a post-human choreography of displaced plants and machines. The thirst for luxury and abundance is the force that keeps the capitalist machinery running. The dry wells and the thirst for drinking water are what the local communities in Estonia are left with as the fragile wetlands are being drained for peat excavation in their neighbourhoods. Millions of tons of Estonian peat end up in greenhouses in the Netherlands where peat is required as a component of the soil substrate for phalaenopsis orchids. While the mass-produced orchids may seem like a pathetic mimicry of what once was an extravagance of the elites, they are now a consumer good available to almost everyone. But customers of cheap orchids have indeed consumed luxury, considering the huge volume of invisible resources used during the manufacturing process.

Thirst is an episode of Kristina Norman's *Orchidelirium* film trilogy, commissioned for the Estonian Pavilion at the 59th International Art Exhibition – La Biennale di Venezia. Norman's *Orchidelirium* film trilogy offers multiple ways to reflect on the legacies of colonialism. Investigating forgotten connections between Eastern Europe and the global south, it relates to the post-Socialist countries' often uncomfortable rediscovery of their colonial history. Being first and foremost interested in the contemporaneity of colonial past, the films explore the workings of neo-colonialism in the age of accelerating crisis, but also hint towards the possibility of resistance.

Piret Pungas-Kohv

Caitlin Franzmann

Magnus Skei Holmen

Sügaval soos

Kasvav arhiiv (2024)

Piret Pungas-Kohv Eestimaa Looduse Fondist (ELF) esitleb koos Karolin Tamperega soodega seotud valitud töid. Arhiivikeskkonna lõi eritellimusena kunstnik Caitlin Franzmann; lisaks saab esimest korda vaadata klippi Magnus Skei Holmeni uuest videoteosest „Jalutuskäik rabas“ (2024).

See kollaboratiivne arhiivikeskkond on koht, kus saab jagada ja õppida, mis on märgalad ja sood ning miks nad olulised on. Võttes lähtepunktiks Eesti, röhutatakse kohalike soode olulisust maailma ökosüsteemide võrgustikus. Teos räägib elurikkuse ja märgalade rollist, aga ka nende ökosüsteemide taastamise ajakrilitilisusest praeguses kliimamuutuste etapis. Materjal, mida näha saab, on mõeldud kõnetama laia, eri huvidega publikut – põnevat ja imestamisväärset leidub siin nii eksperdile kui ka alustavale huvilisele. Arhiiviruumi kujundus viitab soo kohal olemisele ja laudteel kõndimisele, julgustades tähelepanelikult uudistama selle unikaalse taimestiku ja loomastiku ülemist kihti. Silmaga nähtav kiht, mille juures ajalugu paljastub palju sügavamatest arhiividest. Vaateplatvorm pakub võimalust puhata, end koguda ja kogetu üle reflekterida.

Osa arhiivist on nähtaval juba väljaspool maja. Pika sirge joone eesmärgiks on EKKMi maja justkui pahupidi pöörata, et peegeldada Eesti turbaaladele iseloomulikku, kuid enamasti silmale nähtamatuks jäätvat sügavust ja ürgset rikkalikkust. Joone teostasid kunstnikud Reigo Nahksepp ja Taavi Villak.

Piret Pungas-Kohv of the Estonian Fund for Nature (EFN) in collaboration with Karolin Tampere present selected peatland related work. The archive environment and display is specially commissioned and created by artist Caitlin Franzmann, and it previews an excerpt of *Bogwalk* (2024), a video work by Magnus Skei Holmen.

This collaborative archive presentation is intended to be a place for sharing and learning about what peatlands and mires are and why they are important. From an Estonian anchor point, it also highlights why the local peatlands have an importance for other interconnected ecosystems in the world. The role of biodiversity and peatlands and the importance of urgent restoration of these ecosystems in the current state of climate change is addressed. The material presented here aims primarily to be available to the public at large, as both experts and beginners can find something to engage with and be fascinated by. The design of the archive space offers a sense of being above the bog and of walking across boardwalks that encourage close attention to the top layer of unique flora and fauna. The visible layer at which histories are revealed from much deeper archives. A viewing platform offers a place for pause, gathering and reflection.

One part of the archive, drawn by the artists Reigo Nahksepp and Taavi Villak, is encountered just outside the building, and it takes form as a straight long line. This line is intended to ‘invert the building’ of EKKM to embody something that is otherwise invisible to the eye, with its depth celebrating the ancient richness of the Estonian peatlands.

Piret Pungas-Kohv on kultuurigeograaf. Aastal 2015 omandas ta Tartu Ülikoolis doktorikraadi. Oma doktoritöös keskendus ta párandi säilitamise protsessidele, kasutades ühe põhnäitea just Eesti soid. Samal aastal sai Pungas-Kohv Euroopa Komisjoni LIFE programmi rahastuse oma projektile „Sooode kaitse ja taastamine“ (LIFE Mires Estonia), mille raames asus ta tööle ELFi keskkonnateadlikkuse eksperdina. Ta töötas välja eri sihtgruppe könetavad õppematerjalid, et suurendada teadlikkust märgaladest ja nende taastamise vajalikkusest, uurides samal ajal ka, millist rolli on sood mänginud eesti kirjanduses. Ehkki projekt „Sooode kaitse ja taastamine“ on tänapäeks läbi, jätkub Pärnumaa märgalade taastamine WaterLANDS-projekti egiidi all (mida on rahastanud Euroopa Liidu Horizon 2020 uurimus- ja innovatsiooniprogramm). Pungas-Kohvi paelub soode puuhul eelkõige küsimus, mida sood tähindavad inimeste jaoks ning kuidas on aja jooksul muutunud inimese suhe soodega – kunagi vihatud märgalast on ju nüüdseks saanud Eesti rahvuslik sümbol. Oma töös proovib ta

lahendada potentsiaalselt vastuolulist mõistatust: kuidas teha nii, et eri huvidega inimesed värtustaksid soid, samal ajal kui neid on tungivalt vaja ka säilitada ja taastada?

Eestimaa Looduse Fond (ELF) on mitte-tuluundusühing, mis loodi 1991. aastal bioloogide ja keskkonnakaitsjate tihedas koostöös Maailma Looduse Fondiga (WWF). Hetkel on ELFis töös 21 projekti. ELFi missioon on olla iseseisev kodanikuühiskonna organisatsioon, mis kaitseb loodust eksperditeadmiste rakendamise, leidlike lahenduste ja kõigi ühiskonnagruppide kaasamise teel. ELF soovib tulevikku, kus kõik Eesti looduslikud aared – liigid, elupaigad, maaistikud ja kogukonnad – on korralikult kaitstud ja säilitatud; tulevikku, kus loodust hoiab ja keskkonna saastamist vältib iga inimene; tulevikku, kus ühiskond kasutab loodusvarasid vastutustundlikult, jätkes tulevastele põlvedele tervema keskkonna. Lisateave www.elfond.ee.

Caitlin Franzmann (biograafia lk 41)

different interests along with the urgent need to preserve and restore them?

The Estonian Fund for Nature (EFN), is a non-profit organisation established in 1991 by biologists and conservationists in close collaboration with WWF (World Wide Fund for Nature). Currently, EFN manages 21 active projects. EFN has played a key role in initiating the creation of national parks in Estonia – protecting different habitats including peatlands as places for monitoring and research and as landscapes in which people can participate in bog walks, study and engage in story-telling and nature conservation volunteer work. EFN envisions a future where Estonia’s native natural treasures – including species, habitats, landscapes and communities – are well-preserved. Every individual contributes to nature conservation and avoids harm to the environment. Society responsibly utilises natural resources, leaving a healthier environment for future generations. For further information, see www.elfond.ee.

Caitlin Franzmann (bio on pp. 47)

Magnus Skei Holmen
Jalutuskäik rabas (2024)
Katkend videost, 8 min

Kolme riigi kõnnisel, kolmikpunktis, kus kohtuvad Roots, Norra ja Soome rahvusvahelised piirid, läbib rühm külaliskunstnikke maist ja ebamaist maaestiku. Nad nuusutavad, kuulavad ja vestlevad andidest, mida soo pakub.

See video pakub geomorfoloogilise kihistuse meile eelnenud maailmale või pigem sellele, kuidas me osaleme maailma vohavas geomorfoloogias. Kuigi liikuvad pildid võivad lisada nähtavale liikumist, mõistame enamasti, et see liikumine on inimeste mobiliseerimine maaestike taustal, mis loodetavasti jäavat püsima.

Kaader videost „Jalutuskäik rabas“ (2024)
Magnus Skei Holmen

Film still from *Bogwalk* (2024)
Magnus Skei Holmen

Magnus Skei Holmen
Bogwalk (2024)
Video excerpt, 8 min loop

At Three-Country Cairn, the tripoint at which the international borders of Sweden, Norway and Finland meet, a group of visiting artists wanders an earthly and supernal terrain. They smell, listen and chat about the gifts that the bog brings.

This video provides a layer of geomorphology onto a world that pre-dates us; or, rather how we participate in the world's proliferating geomorphology. Even though the moving images may add movement to what it displays, we understand, for the most part, that this movement is one of mobilising people against a backdrop of landscapes that we hope will remain.

Magnus Skei Holmen on kunstnik-filmitegija ja kuraator, kes elab ja töötab Norras Romsas/Tromsøs. Ta on Nordlandi Kunsti- ja Filmikooli ning Norra Arktikaülikooli vilistlane. 2018. aastal kaasasutas ta parasiitliku linastuskollektiivi HÆRK, mis keskendub filmi ja kunsti kokkupuutepunktidele ning korraldab avalikke üritusi, mis julgustavad dialooge, kaasatust ja eksperimentaalseid vorme, ühendades sealabi eri traditsioone ja kogemusi eesmärgiga muuta filmikultuuri. 2024. aastal määratati koos Niels Nielseniga juhatama Kurant Visningsromi, mis on Romsas/Tromsøs asuv *artist-run space*. Tema teoseid ja filme on näidatud ja linastatud Norras Kunstnernes Husis, Kristiansand Kunsthallis, Kurant Visningsromis, [KINOBOX]-is, Meno Avilysis, Tromsø Kaasegse Kunsti Keskuses ning Skábmagovati ja Riddu Riđdu festivalidel. 2024. aastal esitleb Holmen oma töid Lofoten'i rahvusvahelisel kunstifestivalil (LIAF), mis on Skandinaavia vanim kaasagse kunsti biennaal.

Magnus Skei Holmen is an artist-filmmaker and curator who lives and works in Romsa/Tromsø. He is a graduate of Nordland School of Art and Film and UiT – The Arctic University of Norway. In 2018, he co-founded the parasitic screening collective HÆRK, which focuses on the intersection between film and art and stages public events that emphasize dialogue, engagement and experimental forms to connect different traditions and experiences with the purpose of shaping a different kind of film culture. In 2024, along with Niels Nielsen, he was appointed co-director of the artist-run space Kurant Visningsrom in Romsa/Tromsø. His works and films have been exhibited and screened at Kunstnernes Hus, Kristiansand Kunsthall, Kurant Visningsrom, [KINOBOX], Meno Avilys, Tromsø Kunstforening, Skábmagovat and Riddu Riđdu. In 2024, Holmen is exhibiting at Lofoten International Art Festival (LIAF), the longest-running contemporary art biennial in Scandinavia.

Veneetsia kakkulepe
Maailma turbaalade kohalikul tasandil
kaitsmise kohta (2022 / 2024)
Plakat

Veneetsia kakkulepe, millele kirjutati alla ajaloolisel kohtumisel 2. juunil 2022, sümboliseerib maailma soode kaitsjate töötust muuta märgalade ökosüsteemide senise ökoloogilise kultuurilise haldamise kurssi, võttes uueks suunaks efektiivse kaitse. Veneetsia kakkulepe tunnustab kohalikke algatusi soode kaitsmisel võtmepartneritena. Lisaks kehtestab Veneetsia kakkulepe uue standardi selleks, kuidas väärustada, kaitsta ja taastada planeedi märgalasid kohalikul tasandil.

Veneetsia kakkulepe valmis kahepäeval kohtumisel Ocean Space'i TBA21-Academys Ensayose ja Wildlife Conservation Society (WCS) Tšiili haru transdistsiplinaarse töö tulemusel ning Greifswaldi Rabakeskuse toel. Projekti kuraator oli Camila Marambino Ensayosest. Disainialast ja organisatoorset tuge pakkusid Bárbara Saavedra, Nicole Püscher ja Antonieta Eguren WCSi Tšiili harust. Succow' Fondist/Greifswaldi Rabakeskusest osalesid Susanne Abel ja Jan Peters.

Veneetsia kakkulepe väärustab fakti, et inimeste heaolu on tihedalt seotud soode omaga ning et teadlik, vastutustundlik ja läbimöeldud tegutsemine saab seda ainulaadset seost tulevaste põlvede nimel hoida ja taastada. Samal ajal on kakkuleppes märgitud, et märgalade tõhusa kaitse saavutamiseks on vaja olla teadlik nende erivajadustest. Seega on ültähitis töötada välja aktiivne kohalikust-globaalseks koordineerimine ja mitmetasandiline koostöö, võtta heas seisus sood viivitamatult tõhusa kaitse alla ning luua uus soode kultuuri, vaimsuse ja pärandi väärtsuslikkust tunnistav seadusraamistik.

Dr. Bárbara Saavedra rõhutab: „Veneetsia kakkulepe kutsub meid lammutama kultuurilisi, rahalisi ja ühiskondlikke barjääre, nägema meie kõigi sõltumist loodusest kui ilmselget ökoloogilist fakti ning tunnistama soode kaitsmise eetilist ja praktilist vajadust.“ Ehk tsiteerides lõputseremoonial kõnelenud reverend Houston Cypressi (kes peab oma koduks Greater Evergladesi soomaastikku): „...soonalad on me esivanemad.“

Näitus esitleb selle käimasoleva rahvusvahelise üleskutse raames hiljuti lisandunud materjali, mida koguti Veneetsia kakkuleppe 2. aastapäeva kohtumisüritusel 2. juunil 2024 Portugalis Torres Vedrases.

Lae alla ja jaga kakkulepet:

www.turbatol.org/venice-agreement.html

Venice Agreement
Protecting Global Peatlands Locally (2022 / 2024)
Poster

Signed during a historic assembly on 2 June 2022, The Venice Agreement represents a commitment by peatland custodians from around the world to change the trajectory of the ecological and cultural management of these wetland ecosystems towards effective conservation. By taking a bottom-up approach that recognises local initiatives as key collaborators in the international process of peatland conservation, The Venice Agreement sets a new standard for the valuation and practice of protecting and restoring our planet's peatlands at local level.

Developed during a two-day meeting at TBA 21's Ocean Space, The Venice Agreement was born from the transdisciplinary work of Ensayos and and Wildlife Conservation Society-Chile (WCS), supported by the Greifswald Mire Centre. Camila Marambio of Ensayos curated the project and was supported in its design and organisation by Bárbara Saavedra, Nicole Püscher and Antonieta Eguren of WCS-Chile, along with Susanne Abel and Jan Peters participating from the Succow Foundation/Greifswald Mire Centre.

The Venice Agreement values the fact that the well-being of people and peatlands are deeply connected, and that thoughtful, responsible and accountable actions can protect and restore this unique relationship for generations to come. At the same time, the Agreement recognises specific needs to achieve effective peatland protection. Therefore, it is essential to create an active local-to-global coordinated approach, multi-layered collaboration, the immediate and effective protection of healthy peatlands, and a new framework for recognition

of the cultural, spiritual and ancestral value of peatlands. Meaningful resources are necessary to protect and restore peatlands through innovative solutions.

As Dr Bárbara Saavedra emphasises, 'The Venice Agreement invites us to dissolve the cultural, financial and social barriers, and to assume the evident ecological fact that we all depend on nature, and the ethical and practical need to care for peatlands,' because, as Reverend Houston Cypress (who calls the peatlands of the greater Everglades home) cited during the closing ceremony, '...peatlands are ancestors'.

The exhibition presents the most recently signed poster from the second Venice Agreement meeting on 2 June 2024 in Torres Vedras, Portugal.

Feel free to download and share the agreement:
www.turbatol.org/venice-agreement.html

Veneetsia kokkulepe (2022)
 Venice Agreement (2022)

Søssa Jørgensen

Geir Tore Holm

Skaajhvole aaltoe (2022)

Video, 16 min

Video ajendiks oli kunstike uurimistöö saami põhjapõdrakasvatajate elust Norra lõunaosas, iseäranis põhja ja lõuna kohtumise kontekstis, mis leidis aset Setesdali piirkonnas 19. sajandi lõpus. See oli aeg, mil mitmed lõunasaami hõimud rändasid oma põhjapõdrakarjadega Setesdali nõmmedele.

,Skaajhvole aaltoe“ video- ja helikeele keskmes on Setesdali saamide pärimus ja põhjapõdrakasvatus. Töö kätkeb videomaterjali põhjapõtrade karjamaadelt ning muusiku ja helilooja Georg Buljo äsjaloodud heliteost, kus põimuvad viiulimängu ja saami joigi traditsioonid.

Muusika: Georg Buljo.

Osalevad: Charlotta Gabpien-Njaita (joik),

Daniel Sandén-Warg (viiul).

Kaamera/töötlus: Magnus Skei Holmen.

Kaader filmist „Skaajhvole aaltoe“ (2022)

Søssa Jørgensen ja Geir Tore Holm

Film still from *Skaajhvole aaltoe* (2022)

Geir Tore Holm and Søssa Jørgensen

Søssa Jørgensen

Geir Tore Holm

Skaajhvole Aaltoe (2022)

Video, 16 min

This video is the result of the artist's research on the presence of Sámi reindeer herders in the southern part of Norway, particularly in the context of the meeting between north and south that took place in the Setesdal area towards the end of the 19th century. This was a time when several families from Southern Sápmi moved with their reindeer herds to the Setesdal heaths.

The *Skaajhvole aaltoe* video and sound work is based on the Sami presence and domestic reindeer herding in Setesdal. The work consists of video footage from the reindeer's pastures and a newly composed piece by musician and composer Georg Buljo in which the tradition of fiddle compositions and joik intertwine.

Music: Georg Buljo (with Charlotta Gabpien-Njaita, luohti / joik and Daniel Sandén-Warg, fiddle).

Camera and editing: Magnus Skei Holmen.

Søssa Jørgensen, Geir Tore Holm

Tuginedes Jørgensi varasematele joonistustele ja akvarellidele, kutsuti ta käesoleva näituse jaoks looma uusi teoseid. Valminud seeria uusi akvarelle keskendub kunstniku pikajalisele uurimusele inimese ja hobuse suhete kohta. Näiteks on neid suhteid kujutatud muinaspõhja mütoloogias, kus osad hobused võisid liikuda elavate ja surnute maailmade vahel. Üks selline loom oli kaheksajalgne hobune Sleipnir, kes pääses allmaailma. Sageli olid need maailmad seotud soode tundmataste sügavuste ja muude raskemini ligipääsetavate looduslike aladega.

Põhjamaade soodest ja vee kogudest on leitud mitmeid hobuste ja inimestega haudu. Arheoloogide hinnangul kujutasid märgalad muistsete inimeste jaoks värvat elavate ja surnute maailma vahel. Mitmest matmispaiast on leitud kõrgest soost inimeste kõrvale maetud hobuseid, mis näitab nende suhete tähtsust. Eesti ja Leedu matmispaiakatest on leitud varasest pronksiajast pärinevaid hobuse jäänuiseid. Näituse „Sügaval soos – eoste teke“ raames on Jørgensen käsitlenud Norra ja Eesti soode narratiivide risttolmnemise võimalikkust soome-ugri regiooni ja kultuurigeograafia ning hobuse ristumiskohas.

Søssa Jørgensen huvitub inimeste ja loomade suhest nii teorias kui ka igapäevaelus. Jørgensen veedab oma loomadega aega Øvre Ringstadi talus, mis on ühtaegu nii tema kodu kui ka loomingu keskkpunkt. See on pikaajaline protsess, mille käigus luuakse suhteid ja arendatakse vastastikust mööstmist pideva harjutamise, uudishimu ja sisetunde abil. Oma loometöö kõrvalt, mis hõlmab videot, kahedimensioonilisi teoseid, heli ja etenduskunsti, tegeleb ta ka kureerimise, kommunikatsioonitöö ja kunstist kirjutamisega. Jørgensen teeb juba aastakümneid koostööd kunstnik Yngvild Færøyga, nähes helikunstis, raadioaadetes ja taskuhäälingutes kunsti-

lise eneseväljenduse võimalust. 1993. aastal asutas ta elukaaslase Geir Tore Holmiga projekti „Balkong“ ning nende ühisest kodust sai näituseruum. Kunsti olemuslik potentsiaal ja selle võimalikud esinemiskontekstid said keskseteks küsimusteks nende loomepraktikas. Aastal 2003 asutasid nad Tais Chiang Mai riisiväljadel tegutsevate tai kunstnikega tähtajatu projekt „Sørfinnset skole/the nord land“, mille raames korraldatakse üritusi Põhja-Norras Gildeskális. Jørgensen on löpetanud Trondheimi Kaunite Kunstide Akadeemia (1995) ning omandanud Norra Bioteaduste Ülikooli (NMBU) magistrikraadi maaistikuarhitektuuri erialal.

„Värvavad (allüür) III“ (2024)
Søssa Jørgensen

Gates (Gaits) III (2024)
Søssa Jørgensen

Building on her previous work on paper, Jørgensen has been invited to contribute with new watercolour works. This new commission focuses on her ongoing long-term research into human-horse relations. For example, these relations are depicted in Norse mythology, where certain horses could move between worlds – from the world of the living to the realm of the dead and back again. The eight legged horse Sleipnir acted as such a vessel with access to the underworld. Often these worlds were associated with the unknown depths and considered dangers of mires and other less accessible natural features.

In the Nordic region, there are several burial findings of horses and humans from peatlands and water, and archaeologists believe that mires represented a passageway between the world of the living and the world of the dead. Different burial sites have revealed horses interred alongside high ranked humans and amplified the importance of these relationships. There are horse remains found in burial sites from Estonia and Lithuania that date back to the early bronze age. In the context of *Down in the Bog – Sporulation*, Jørgensen has taken a look into the possibility of the cross-pollination of peatland narratives from Norway and Estonia in the intersection of the Finno-Ugric region and in relation to cultural geography and the horse.

Søssa Jørgensen is interested in human-animal relations, both through her day to day practice and in theory. At Øvre Ringstad farm, which is a home, a prism and a context to engage in artistic work, Jørgensen interacts with her animals: an ongoing long-term engagement of exploring understanding through exercise, curiosity and intuition, and building relationships based on these experiences. In tandem with individual work that includes video, two-dimensional works, sound and performance, she occasionally curates, communicates and writes about art. Jørgensen has for several decades collaborated with fellow artist Yngvild Færøy on sound art, radio

and podcasts as artistic expression. When she started Balkong with her partner Geir Tore Holm in 1993, their common home was turned into an exhibition venue. Questions about what art can be, and in what contexts it can be included, became central to their work with art-as-practical-dialogue. In 2003, they established, together with artists from the land foundation in Chiang Mai, Thailand, the forever-lasting initiative Sørfinnset skole/the nord land in Gildeskål, Nordland. Jørgensen obtained her education at Trondheim Academy of Fine Art (1995), and has a master's degree in Landscape architecture from NMBU, Ås.

Geir Tore Holm on oma tekstides, mis sünnivad mõnikord ka otse tema *performance*'ite ajal, tõeline trikitaja. Nähes oma saami päritolu ja keelehuvi transformatiivsete narratiividé kandjana, loob ta kriitilisi peegeldusi, mille juured on kohalikus kontekstis ja aegrumis. Näituse „Sügaval soos – eoste teke“ jaoks paluti Holmil luua ja esitada uus *spoken word* teos. Selle üks tugipunkt on just soode laialdane esindatus kultuuriloos. Nii näiteks on eri keeltes märgaladega seotud sõnu, mis on sarnased. Märgust kirjeldatakse soole iseloomuliku vesisuse, avatud pindade ja värvide kaudu. Missugused seosed võivad ilmneda näiteks soomeugri keelte sekka kuuluvate põhja-saami ja eesti keele vahel? Kuidas oleks hoopis norra keelega? Milliseid uusi eeldusi või vaatenurki saab potentsiaalselt – või ehk poeetiliseltki – luua?

... „Turbaalade ja säravvalge vaheline lüli on avatus“ ...
Keeleline ühenduslüli: avatus. Näiteks *sea* (inglise), *hav* (norra), *áhpi* (saami), *aapa* (soome), *meri* (eesti), *mire* (inglise), *See* (saksa).

Tsiteeritud Hans Joosteni (Greifswaldi Rabakeskus) loengust konverentsil „Power to the Peatlands“ Antwerpenis, september 2023.

Geir Tore Holm on kunstnik, kes kasvas üles Norras Sápmis Gáivuotna (Kåfjord) vallas saami külas nimega Olmmáivaggi (Manndalen). Oma loomepraktikas kasutab ta väga paljuks meediume, sealhulgas videot, installatsiooni, skulptuuri, heli, etenduskunste ja kureerimist. Holmi loomingu põhiteemad on keskkonnaproblemid ja etümoloogia, kultuurid ja looduse intiimsus. Koos Søssa Jørgen-seniga osaleb ta pikaajalistes ühisprojektides „Balkong“ ja „Sørfinnset skole/the nord land“, mis asutati 2003. aastal Põhja-Norras Gildeskålil. Geir Tore Holm on Trondheimi

Kaunite Kunstide Akadeemia viliestlane (1995) ning vedas 2007. aastal Tromsøs eest kunstiakadeemia asutamist Norra Arktikaülikooli juurde. Aastast 2009 kuni doktorikraadi kaitsmiseni aastal 2017 oli ta Oslo Kunstiakadeemia (KHiO) kunstiteaduse teadur, tegeledes projektiga „Muutuvu esteetika poetika“. Holm saab riiklikku kunstnikupalka ja on 2015. aasta John Savio preemia laureaat. Koos Lars Mørch Finborudiga kureeris ta 2020. aastal Nils-Aslak Valkeapää/Áillohaše retrospektiivnäitust Henie Onstadi kunstikeskuses Oslos.

Geir Tore Holm
Foto: M. Miller

Geir Tore Holm
Photo: M. Miller

Geir Tore Holm
Šuo, Suu, Soo (2024)
Spoken word, live performance

In his writing, which is sometimes implemented as part of his performance practice, Geir Tore Holm is a trickster of words. Rooted in his Sámi upbringing and an interest in languages as vessels for transformative narratives, he delivers critical reflections anchored in local contexts and their time and place. For *Down in the Bog – Sporulation*, Holm has been commissioned to create and perform a new spoken word performance. One anchor point on which it resonates is the widespread cultural histories specially relating to mires. It can for example be depicted in the similarity of words that in different languages relate to wetland: land- and waterscapes. Words describing the wetness – coming from words of watery content, open spaces, colours. What kind of connections, for example, come to be revealed between the Northern Sámi and Estonian languages that are shared in Finno Ugric language groups alongside Norwegian? Which new speculations or perspectives can one po(e)t(i)entially depict?

...‘The link between peatlands and shiny/white is openness’...
Language connection: openness. Such as Sea (UK), Hav (NO), Áhpi (Sámi), Aapa (FI), Meri (EE), Mire (UK), See (DE).
Cited from Hans Joosten’s (Greifswald Mire Centre) keynote lecture at Power to the Peatlands Conference, Antwerp, September 2023.

Geir Tore Holm is an artist who was raised in the Sami village Olmmáivággi/Mandalen, Gáivuotna/Kåfjord, Sápmi/Norway. His individual practice spans across a wide range of formats such as video, installation, sculpture, sound, performance and curating. His lifelong topics of interest have been environmental issues, etymology and its cultures and intimacies of nature. Alongside Søssa Jørgensen, he is also part of the long-term collaborations Balkong and Sørfinnset skole/the nord land in Gildeskål, Nordland in 2003. Geir Tore Holm graduated from the Art Academy in Trondheim in 1995 and was head of the project for the foundation of the Art Academy in Tromsø – UiT in 2007. From 2009 to defence in 2017, he was a fellow in artistic research at KHiO – the Academy of Arts in Oslo with the project Poetics for changing aesthetics. Holm is a recipient of the Norwegian Government guarantee income for artists and winner of the 2015 John Savio Prize. Together with Lars Mørch Finborud, he curated the retrospective exhibition of Nils-Aslak Valkeapää / Aillohaš at Henie Onstad Art Centre, Oslo in 2020.

Raba lapsed on üks (2024)

Metall

Raba olemust kehastab turbasammal. Tema ongi raba. Vaikselt, kuid järjekindlalt kasvatab ta oma pehmet öötsuvat keha, mis kannab seda ökosüsteemi. Ta on justkui mõni mütoloogiline hiigelolend, kes koosneb tegelikult tillukestest taimedest, kes peavad hoidma tihedalt kokku, hoidma üksteisel „käest kinni“, sest ainult niimoodi püsib tervik koos.

Kas sina näed neid ka? II (2024)

Traat ja valgus

Kujutatud on tüüpilisi rabas kasvavaid taimi, et teadvustada nende olemasolu meie kõrval. Taimede varjud möjuvad kohati ehtsamaltki kui traadist taimed ise, olles justkui homsed kummitused.

Neil on kujutatud käed, sest taimi inimlikustades on ju ehk kergem neist hoolida ning mõista, kuidas ökosüsteemis on kõik omavahel seotud. Kõik peavad püsima jäälma, haarama iga võimaliku pidepunktide järel – kompides ja otsides pimesi kätt, mis aitab ellu jäädva.

Eike Eplik on skulptor ja installatsioonikunstnik, kes kasutab oma töödes tihti loodusest pärit motiive. Epliku jaoks on oluline vahetus töötamine materjaliga. Skulptuuritehnika kasutab ta kõike alates klassikalisest kipsivalust ja keraamikast kuni traatksulputuri, paber- ja puiduassamblee ning leidobjektideeni. Tema kunstis kujutatud protsessid on tihti alateadlikud ja mitte alati lõpuni lahtiseletatavad, installatsioonid jutustavad ja poeetilised.

Eike Eplik on lõpetanud Tartu Kõrgema Kunstikooli skulptuuriala (BA, 2007). Õpingute ajal käis ta praktikal eri kunstnike juures Saksamaal, Rootsis ja Soomes.

Pärast BA-kraadi omandamist jätkas ta õpinguid Eesti Kunstiakadeemia skulptuuriosakkonnas (MA, 2010). Eplik töötab Kõrgema Kunstikooli Pallas õppejõuna. Ta pälvis 2006. aastal Eduard Wiiralti stipendiumi ning 2012. aastal kaasaegse kunsti festivali ART IST KUKU NU UT noore kunstniku produktiionistipendiumi KUKU NUNNU. 2015. aastal oli ta Sadolini kunstipreemia nominent ja 2018. aastal autasustati teda Ado Vabbe nimelise stipendiumiga. Aastatel 2021–2023 oli Eike

Eplik üks riikliku kunstnikupalgal saajatest. 2021. aastal autasustati teda Eesti Kultuurkapitali aastapreemiaga.

Eike Eplik

Visand metallskulptuurist
„Raba lapsed on üks“ (2024)
Eike Eplik

Sketch for the metal sculpture
„Children of the Bog are One“ (2024)
Eike Eplik

Eike Epik

Children Of The Bog Are One (2024)

Metal

The nature of the bog is embodied by peat moss; it is the bog, through quietly but steadily growing its soft swaying body, that supports this ecosystem. It's like a mythological giant, which in reality consists of these tiny plants that must remain tightly together, and hold 'hands' so that the whole remains intact.

Do You See Them As Well? II (2024)

Wire and light

Typical bog plants are depicted to make us aware of their presence next to us. The shadows of the plants sometimes seem more real than the wire plant itself, as if they are ghosts of tomorrow. They are depicted with hands because by humanising plants it is perhaps easier for us to try to care for them. Understanding how everything is connected to ecosystems. Everyone has to stay, grab every handhold where there is a chance, groping, blindly looking for a hand to grab in order to survive.

 Eike Epik is a sculptor and installation artist who often uses motifs from the natural world in her works. Working directly with the material is important for Epik, and she incorporates a broad array of sculpting techniques and materials in her practice – from classical plaster casting and ceramics to wire sculptures, paper and wood constructions, and found objects. The processes she depicts in her art are often the product of her subconscious and impossible to fully explain, qualities that contribute to the narrative and poetic quality of her installations. Eike Epik graduated with a Bachelor of Arts from Tartu Art College in 2007, majoring in sculpture. During this period, she undertook internships with different artists in Germany, Sweden and Finland. She

continued her studies at the Masters' level in the department of sculpture in the Estonian Academy of Arts, from where she graduated in 2010. She now works as a lecturer at the Pallas University of Applied Sciences (formerly Tartu Art College). In 2006, Epik was awarded the Eduard Wiiralt scholarship and in 2012 the KUKU NUNNU young artist production scholarship by the contemporary art festival ART IST KUKU NU UT. In 2015, she was nominated for the Sadolin Art Prize, and in 2018 she was awarded the Ado Vabbe scholarship. From 2021–2023, she was one of the recipients of the national artists' salary, and in 2021, she was awarded the annual prize of the Cultural Endowment of Estonia.

Publikuprogramm Public programme

Eike Epik

14.06

Näituse avapidu

17.00 Avalik näitusetuur kunstnikega

18.30 Avatseremoonia

19.00 Kabelvogue DJd:

Sanj ja Muggen koos eriküllalise Ellen Venega

19.30 Geir Tore Holmi *performance „Šuo, suu, soo“*

23.00 Sulgemine

15.06

Löhnade töötuba Simon Daniel Tegnander Wenzeliga

Kell 17.00

Simon Daniel Tegnander Wenzel viib seoses oma osalusega Ensayose projektis „Löhna-and“ läbi tööta, kus õpitakse löhnade ja tehnika kasutamist loodusmaastikuga suhestumiseks. Osalejad saavad tutvuda ka tema lõhnatööde ning nende taga olevate ideede ja protsessidega. Tegnander Wenzel soovib näidata, et ka nina saab „treenida“ ümbrisseast teadlikum olema. Iseäranis keskendub ta geosmiinile ning sellele, et keha saab „önnchormooni“ eritama panna ka vihma, bakterite, mulla ja niiskuse lõhnade abil. Inimesed käivad tihti metsas või soos selleks, et seal rahu mullalõhnalist geosmiini.

31.08–01.09

Taimedega värvimise töötuba Hilde Hauan Johnseniga

Hilde Hauan Johnsenit huvitab looduslik kangavärvimine, taime elukäigu sõltumine oma elualast ja keskkonnast ning taimede värv. Paljude taimede, näiteks sügislehtede puhul on punakate pigmentide esinemine mööduv nähtus. Teiste puhul võib punane pigment seestav olla nähtav kogu elukäigu välitel või tulla esile stressiolkorras. Töötuba toimub EKKMi aias. Kogume koos sealseid ja ümberkaudseid taimi, et avastada EKKMi elukeskkonna värvipaleti omapära.

Lisateave www.eKKM.ee või Anita Kodanik (anita@eKKM.ee).

27.–29.09

Mõeldes koos turbaaladega – sümpoosion

Näituse „Sügaval soos – eoste teke“ välitel kogunevad küsimused ja elamused saavad osaks eeloleva sümpoosioni programmist. See on projekti kolmas osa, mis tähistab ühtlasi näituse lõppu. Vestluste, välitoöde salvestuste, muusika ja urimispraktikate kaudu keskendub sümpoosion globaalsetele probleemidele läbi kohaliku läätse. Romsa/Tromsø loodus ning Rávdnjevággi/Finnheia ja Sálliri/Kvaløya turbaalad pakuvad meile ka käike, kõnelusi ja kuula(ta)mist. Kuraatorid: Camilla Fagerli ja Karolin Tampere.

17.–19.06

Kunstniku juhendatud väljasõit Soomaale

Väljasõit kunstnikuga toimub projekti „Sügaval soos – mõeldes koos turbaaladega“ raames.

03.08

Piret Pungas-Kohvi (ELF) ja Jüri-Ott Salmi juhendatud matk Pääsküla rabas

Sellel juhendatud matkal on võimalus soodega süvitsi tuttavaks saada. Piret Pungas-Kohv ja Jüri-Ott Salm on valmistanud ette giidimatka lähedalasuvasse sohu. Nad kõnelevad muu hulgas Eesti soode kultuurialloost ja muutustest nende looduslike alade värtustamises. Üritus on tasuta ja vajalik on eelregistreerimine.

Lisateave www.eKKM.ee või Anita Kodanik (anita@eKKM.ee).

14.06**Opening party**

- 17.00 Public tour of the exhibition with the artists
 18.30 Opening ceremony
 19.00 Kabelvogue DJs: Sanj and Muggen
     with special guest Ellen Vene
 19.30 Spoken word performance Šuo, sun 800
     by Geir Tore Holm
 23.00 Closing

15.06**Scent workshop with Simon Daniel Tegnander Wenzel**
EKKM Garden
At 17:00

In connection to his contribution to Ensayos' *The Gift of Scent*, Simon Daniel Tegnander Wenzel will host a workshop on how one can use scent and technology relating to landscape. He will present some of his own scent works and share the processes and ideas behind them. Tegnander Wenzel will talk about how one can practice and 'train' the nose to become more aware of the world around oneself. In particular, he will discuss Geosmin and how the generating of a 'happiness hormone' is something to be found in relation to rain, bacteria, soil and humidity. Humans often search in forests or mires to find peace and greater happiness. One of several components in achieving this result might actually be the presence of Geosmin, which is concentrated and present in nature areas.

17.-19.06**Artist led field visit in Soomaa**

The field trip with the artists takes place in conjunction with the overall project *Down in the Bog – Thinking with Peatlands*.

03.08**Guided trip to the Pääsküla mire with Piret Pungas-Kohv
from Estonian Nature Fund (ELF) and Jüri-Ott Salm**

In this in-person guided field trip, you have the opportunity to dive deeper into the bog. Piret Pungas-Kohv and Jüri-Ott Salm have prepared an in-person guided field trip to a nearby mire and will, amongst other things, be sharing the cultural history of mires in Estonia and the change of value systems relating to these natural landscapes. Participation is free and registration is needed.

More information on www.ekkm.ee or from Anita Kodanik, anita@ekkm.ee.

31.08–01.09**Plant dyeing workshop with Hilde Hauan Johnsen**

Hilde Hauan Johnsen will lead a textile workshop based on her interest in natural fabric dyeing, and especially on plant life in particular regions and habitats, as well as what colours they present. In many plants, the sight of reddish pigments is transient, as in autumn leaves. In other species, red pigments may be present throughout the life of the plant or be made only after the plant has experienced a different form of stress. The workshop will have its base in the garden of EKKM. We will collect plants in and nearby locations to reveal the specifics of their colour palette.

More information on www.ekkm.ee or from Anita Kodanik, anita@ekkm.ee.

27.–29.09**Thinking With Peatlands – A Symposium**

Romsa/Tromsø, Sápmi, Northern Norway

Questions and experiences collected alongside the exhibition period of *Down in the Bog – Sporulation* will be part of informing the programme for the upcoming symposium. This is the third chapter and concludes the *Down in the Bog – Thinking with Peatlands* project. Through conversations, field recordings, music and research practices, the symposium will focus on global issues through a local lens, walks, talks and listening on and near peatlands in Rávdnjevággi/Finnheia and Sállir/Kvaløyá in Romsa/Tromsø. Curated by Camilla Fagerli and Karolin Tampere.

Kuraator Karolin Tampere tänusõnad:

Soovin tänada kõiki projektiga „Sügaval soos – möeldes koos turbaaladega“ seotud kunstnikke, osalejaid, näitusepaiku ja vestluskaaslasti kogu usalduse eest, mida olete sellel teekonnal pakkunud.

Kõiki EKKMi töötajaid: Kadi Kesküla, Johannes Luik, Evelyn Raudsepp, Maria Helen Känd, Anita Kodanik, Brigit Arop, Laura Merendi, Laura De Jaeger ja Mark Alexander Ummelas. Võrratut installitiimi näituse ülespaneku ja leidlike tehniliste lahenduste eest: Hans-Otto Ojaste, Tanel Asmer, Reigo Nahksepp, Ats Kruusing ja Ian-Simon Märjamaa. Eriline tänu Reigo Nahksepale ja Taavi Villakule 10-meetrise noole eest EKKMi seinal.

Eesti Kunstimuuseumist: Sirje Helme, Ivar-Kristjan Hein ning kunstnikud Villu Järmut ja Enn Kärmas. Aitäh, et andsite loa taastrükkida plakatid „Näelooduses liitlast“ ja „Milline on järgmine suutäis?“.

Uurimismaterjalide, sisendi ja teadmiste jagamise eest: Maria Helen Känd, Evelyn Raudsepp ja Brigit Arop (EKKM), Piret Pungas-Kohv (ELF), Linda Kaljundi (Eesti Kunstiakadeemia, KUMU Kunstimuuseum), Camilla Fagerli (Tromsø Kaasaegse Kunsti Keskus), Ensayos, Christy Gasti tänan pealkirja „Eoste teke“ eest.

Lisaks tänan südamest Soome kaasaegset kunsti toetavat sihtasutust FRAME'i ja „Rehearsing Hospitalities“ programmi, kes korraldasid 2023. aasta maikuus kollektiivse õppereisi Tallinnasse ning panid aluse selle näituse sündnile EKKMis.

Minu imelisi juhendajaid anne szefer karlsenit, Hilde Hauan Johnsenit ja Camila Marambiot lakkamatu toe, inspireerivate vestluste, hoole ja kriitilise tagasiside eest.

Aitäh, Ensayos ja kõik *ensayista*'d, juba üle kümne aasta kestnud sõpruse, kujutlusrikka ja inspireeriva loomingu ning kontekstide ja kohtade kauni maailma ühise tundma-õppimise eest! <3

MÖTLE SÜGAVALT! SOO ON HEA!
TAASNIISUTA, TAASNIISUTA, TAASNIISUTA!

Special thanks by the curator Karolin Tampere:

I would like to thank all the involved artists, contributors, exhibition spaces and conversation partners of the overall *Down in the Bog – Thinking with Peatlands* project; for all the trust given boarding this continuing journey.

All employees at EKKM: Kadi Kesküla, Johannes Luik, Evelyn Raudsepp, Maria Helen Känd, Anita Kodanik, Brigit Arop, Laura Merendi, Laura De Jaeger and Mark Alexander Ummelas. The brilliant installation and tech team for building up and providing guidance on solutions for the install: Hans-Otto Ojaste, Tanel Asmer, Reigo Nahksepp, Ats Kruusing and Ian-Simon Märjamaa. Special thanks to Reigo Nahksepp and Taavi Villak, for drawing the 10-meter ruler on the wall of EKKM.

The Estonian Art Museum: Sirje Helme, Ivar-Kristjan Hein and artists Villu Järmut and Enn Kärmas for granting permission to reprint the posters *Näelooduses liitlast!* (See Nature as your Ally!) and *Milline on järgmine suutäis?* (What Should we Bite Into Next?).

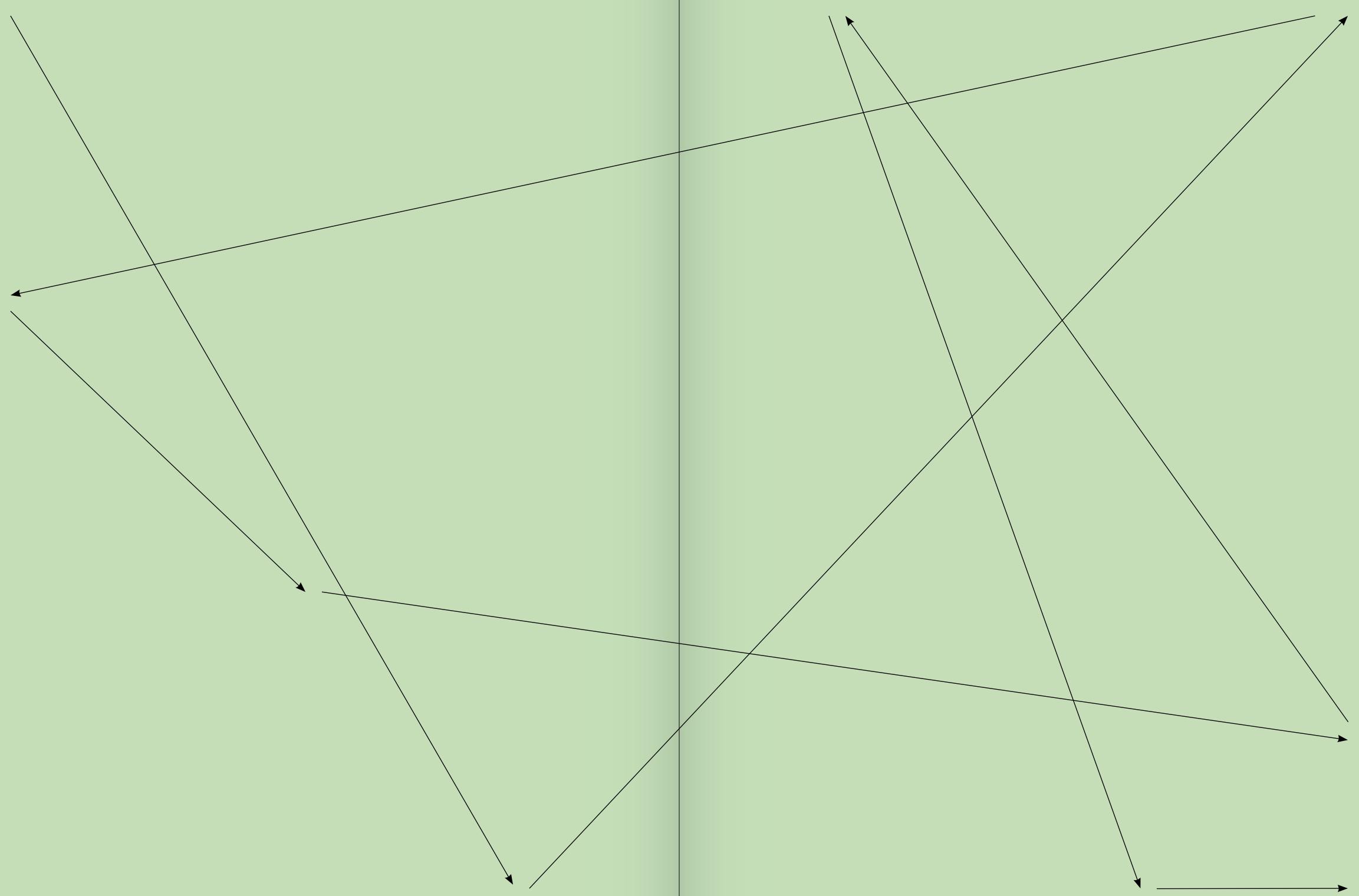
Research, input and knowledge sharing: Maria Helen Känd and Evelyn Raudsepp, Brigit Arop (EKKM), Piret Pungas-Kohv (Estonian Fund for Nature), Linda Kaljundi (Estonian Art Academy, Kumu Art Museum), Camilla Fagerli (Tromsø Kunstforening/Romssa Dáiddasiida), Ensayos, Christy Gast for the title *Sporulation*.

Last but not least FRAME and the Rehearsing Hospitalities programme who organised a collective research visit to Tallinn in May 2023, which sparked the invitation leading to this exhibition at EKKM.

For the ongoing support, inspiring conversations, care and critical feedback: anne szefer karlsen, Hilde Hauan Johnsen and Camila Marambio.

Thank you Ensayos, and all the *ensayistas* for over a decade of friendship, imaginative and inspiring creation, and learning across the beautiful worlds of contexts and places. <3

KEEP IT WET! BOG IS GOOD!
RE-WET, RE-WET, RE-WET!

Toimetaja: Karolin Tampere
Toimetaja abi: Brigit Arop

Enamikku teoseid ja kunstikke kirjeldavaid tekste
on kasutatud kunstnikue loal ning neid on kataloogi
tarbeks toimetatud.

Graafiline disain: Laura Merendi
Tõlg: Johanna Rannik, Kulla Laas, Refiner
Korrektuur: Dan O'Connell, Margus Enno

Trükk: Librix Print
Trükinumber: 300

Näitusegid on ka saadaval PDFina lehel
www.ekkm.ee.

Projekti toetavad: Eesti Kultuuriministeerium,
Eesti Kultuurkapital, Tallinna Kultuuri- ja
Spordiamet, OCA Office for Contemporary Art
Norway, Põhjamaade kultuuri mobiilsusprogramm,
Briti Nõukogu, AkzoNobel, Norra Arktikaülikool,
Tromsø Kaasaegse Kunsti Keskus (TKF), Nordic
Hotel Forum, Norra Välisministeerium, Norwegian
Crafts, WaterLANDS projekt (rahastatud Euroopa
Liidu Horizon 2020 uurimus- ja innovatsiooniprogra-
rammi poolt).

Eesti Kaasaegse Kunsti Muuseum (EKKM) on
kaasaegsele kunstile pühendunud isetekkeline asutus,
mis toimib eelkõige avaliku mittetulundusliku
näitusemajana ning varjamatult isemoodi kunstimuu-
seumina. See on ebatavaline idee kaasaegse kunsti
muuseumist, mille eesmärk on näidata, koguda, luua
ning võimaldada kaasaegset kunsti, püütides samal ajal
nii mõtestada kui ka nihestada kultuuri- ja kunsti-
välja juurdunud toimeehhanisme, rusikareegleid ja
näituste tegemise meetodeid.

Karsi 5, Tallinn, 10415, Eesti
www.ekkm.ee
Tasuta sissepääs

2024

Editor: Karolin Tampere
Assistant editor: Brigit Arop

The majority of the texts describing the works and
artists are included with permission from the artists
and re-edited for this booklet.

Graphic design: Laura Merendi
Translations: Johanna Rannik, Kulla Laas, Refiner
Proofreading: Dan O'Connell, Margus Enno

Printer: Librix Print
Print edition: 300

This exhibition guide is also available as a PDF at
www.ekkm.ee

The project is supported by: Estonian Ministry
of Culture, the Cultural Endowment of Estonia,
Tallinn Culture & Sports Department, OCA – Office
for Contemporary Art Norway, Nordic-Baltic
Mobility Programme for Culture, UiT – The Arctic
University of Norway, Tromsø Kunstforening/
Romssá Dáiddasiða (TKF), British Council,
AkzoNobel, Nordic Hotel Forum, Norwegian
Crafts, The Norwegian Ministry of Foreign Affairs,
WaterLANDS project (financed by the European
Union's Horizon 2020 research and innovation
programme).

Contemporary Art Museum of Estonia (EKKM) is
a self-initiated contemporary art institution, which
primarily functions as a public non-profit exhibition
space and an unabashedly idiosyncratic art museum.
It is founded on an unconventional idea of a contem-
porary art museum with the aim of exhibiting, collect-
ing, creating and enabling contemporary art, while
trying to subvert the established working methods,
unwritten rules and methods of exhibition-making
that are prevalent in the field of art and culture.

Karsi 5, Tallinn, 10415, Estonia
www.ekkm.ee
Free admission

2024

„Sügaval soos – eoste teke“ on teine peatükk Karolin Tampere koostatud kolmeosalisest projektist „Sügaval soos – möeldes koos turbaaladega“.

„Sügaval soos – eoste teke“ on näitus ja kohtumispaiak, kus saab jagada ja saada Eesti ning maailma märgalade teadmisi, röhutades vajadust rohkema tähelepanu ja hoole järelle, mida nad meilt vajavad. Projekti näol on tegemist igikestva protsessiga, mis kasvab järk-järgult nagu turbakihtki. Näituse teosed ja publikuprogramm soovivad pakkuda poeetilist, kujutlusrilikast ja unenäolist mõtteainest, ent arendavad ka püsivaid teadmisi, teadlikkust ja õrnust.

Soode teema on teejuht ja kompass nii teorias kui ka praktikas, kõneldes nii ajaloolistest, kultuurilistest kui ka kaasaegsetest muutustest, mis on aset leidnud Põhja-Norra/Sápmi, Eesti ja teistel valitud aladel. Projekti innustas soov luua soodest risttolmlemispaiagad, kus kohtuvad kunst, keskkonnateemad ja inimesed. See röhutab teadmiste ja teadlikkuse jagamise ja rakendamise olulisust. Seeläbi saab märgalade eest hoolitsemise eluline tähtsus tähelepanu nii kohalikul, riiklikul kui ka rahvusvahelisel tasandil. Me loodame õppida üheskoos kunstnike ja uurijatega ning suurendada teadlikkust nii nendest kui ka iseenda vesistest kehadest ja õhutada neist rohkem hoolima.

Down in the Bog – Sporulation is the second of the three chapters of the overall project *Down in the Bog – Thinking with Peatlands* curated by Karolin Tampere.

Down in the Bog – Sporulation is an exhibition and a place for sharing and learning from the peatlands of Estonia and around the world, and argues for the need for increased attention and care. Slowly growing, like peat forming, this is a project-in-process. The works on display, the workshops and live programme all aim at large to give poetic, imaginative and dreamlike nutrition to establish more robust layers of awareness, knowledge and care.

Practically and conceptually, the topic of peatlands act as a guiding map and a compass to learn about historical, cultural and contemporary changes in the environments around us in Northern Norway/Sápmi, Estonia and selected locations internationally. The project is led by the ambition to create cross-pollinating meeting grounds anchored in peatlands; for art, environmental issues and the public. It emphasises the sharing and embodiment of knowledge to bring attention towards the need for the increased care of peatlands, locally, nationally and internationally. Together with artists and researchers, we hope to increase awareness and caring for these and our own bodies of water.